

850-årsjubileet for Nidaros erkebispede –
Olsok 2003

Idéhefte for grunnskolen

Komitéen for 850-årsjubileet for Nidaros erkebispede,
Grunnskolekomitéen

Trondheim, 2003

Medlemmer i Grunnskolekomitéen

Gullaug Lereim Dybdahl, høskolelektor (Leder)

Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avd. for lærerutdanning og tegnspråk, Rotvoll allé,
7004 Trondheim

Tlf: 73 55 98 04 E-post: gullaug.dybdahl@alt.hist.no

Bente Elton Jacobsen, undervisningsrådgiver (Sekretær)

Erkebispegården, 7013 Trondheim

Tlf: 73 53 91 27 E-post: bente.jacobsen@kirken.no

Gry Kleven, konsulent

Nidar Domkirkes Restaureringsarbeider, 7013 Trondheim

Tlf: 73 53 91 65 E-post: gry.kleven@kirken.no

Johan Rein, lærer

7105 Stadsbygd

Tlf: 73 85 51 57 (a) / 73 85 52 94 (p) E-post: Johan_Rein@hotmail.com

Kjell A. Skartseterhagen, pilegrimsprest i Nidaros

Nidaros Domkirkekontor, Kongsgårdsgata. 2, 7013 Trondheim

Tlf: 73 53 84 87 / 977 15 759 E-post: kjell.skartseterhagen@nidarosdomen.no

Andre bidragsytere

Frode Rønning, professor

Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avd. for lærerutdanning og tegnspråk, Rotvoll allé,
7004 Trondheim

E-post: frode.ronning@alt.hist.no

Britt-Kristin Aune, museumsguide

Museet i Erkebispegården, 7013 Trondheim

Forord

I 1152 kom kardinal Nicolaus Brekespear til Nidaros som utsending fra paven i Roma. Samme år, eller året etter, ble Den norske kirkeprovins opprettet. Erkebiskopen fikk sitt sete i byen ved utløpet av Nidelven. Bispedømmene i Norge, på Grønland, Island, Færøyene, Orknøyene og Man ble lagt under erkebispesetet i Nidaros. Slik ble denne byen et sentrum for store deler av det vestlige Nord-Europa. Samtidig ble kontakten med resten av Europa styrket ved at Nidaros fikk status som *metropolis* og derved direkte kontakt med paven. Erkebispesetet ble et økonomisk, politisk, kulturelt og religiøst sentrum som preget samfunns- og kristenliv helt frem til året 1537 da den siste erkebiskopen, Olav Engelbrektsson, måtte rømme landet.

Fra de henimot 400 årene erkebiskopen styrte kirkeprovinsen Nidaros, finnes mange spor. Bygninger som Nidarosdomen, Erkebispegården, steinkirker og klosterruiner fra middelalderen er velkjent. Det finnes også spor etter gamle veifar i terrenget og man kan finne stedsnavn som er knyttet til legender om Olav den hellige. Erkebiskop Aslak Bolts jordebok fra 1432 er en viktig skriftlig kilde til kunnskap om erkebispesetets eiendomsforhold. I denne er en fortegnelse over gårder og bruk som erkebispesetet eide og fikk inntekter av. Før reformasjonen var erkebiskopen den største godseieren i Norge og eide en fjerdepart av alle gårdene i hele Trøndelag.

850-årsjubileet for erkebispesetet er en nasjonal begivenhet som særlig skolene i Nidaros bispedømme bør markere.

Vi som har arbeidet med dette heftet for grunnskolen i forbindelse med 850-årsjubileet, har vårt mandat fra *Komitéen for 850-årsjubileet for Nidaros Erkebispesete*. I mandatet ligger det blant annet at det skal legges frem undervisningsopplegg forankret i samfunnsfagets historiedel, og at det også kan legges opp til tverrfaglig arbeid med temaet. Både kunst og håndverk, KRL, musikk, matematikk, heimkunnskap og norsk er fag som naturlig inngår i tverrfaglig undervisning om tidsepoken for erkebispesetet i Nidaros.

Vi håper at dette heftet kan inspirere til utfordrende og morsomt arbeid med temaet!

Jeg vil takke alle i komitéen og øvrige bidragsytere for hyggelig og inspirerende samarbeid.

Trondheim, 7. februar 2003

Gullaug Lereim Dybdahl

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	7
<i>Gullaug Lereim Dybdahl</i> Aktuelle temaer knyttet til Nidaros erkebispesete	9
<i>Frode Rønning</i> Geometrien på Vestfronten.....	15
<i>Kjell A. Skartseterhagen</i> Pilegrimsvandring mot Nidaros eller lokale pilegrimsmål.....	21
<i>Kjell A. Skartseterhagen</i> Fem sentrale helgener.....	25
<i>Johan Rein</i> Med 6.-klassen på klosteret	31
<i>Gullaug Lereim Dybdahl</i> På billedjakt i Nidarosdomen	33
<i>Gullaug Lereim Dybdahl</i> Middelalderen - et tverrfaglig opplegg med bruk av nærmiljøet...	35
<i>Gry Kleven</i> Bygg en katedral – dramabasert historieformidling for 6. klasse ..	45
Undervisningsopplegg for Museet Erkebispegården.....	47
<i>Britt-Kristin Aune</i> KOMMUNIKASJON – Et undervisningsopplegg om kommunikasjon for 5. – 7. klasse ...	53
Middelalderkirker i Trøndelag.....	57

Innledning

850-årsjubileet for Nidaros erkebispede er en gylden anledning for skolene i Nord- og Sør-Trøndelag til å rette oppmerksomheten mot Trøndelags-fylkenes rike kulturhistorie. Kunnskap om de årene da Nidaros var midtpunktet for kirkelig og verdslig makt og innflytelse er en viktig del av trøndersk kulturarv, og denne kunnskapen bør være en naturlig del av skolenes lokale tilvalg til fagplanene.

L97 peker på kulturarv som et viktig bærende element i opplæringen. ”Opplæringen skal derfor ivareta og utdype elevenes kjennskap til de nasjonale og lokale tradisjoner...” (side 19). For trøndere forenes det nasjonale og det lokale i opprettelsen av erkebispedet. Lokalt arbeid med læreplaner skal ”eksemplifisere, konkretisere, og utfylle” (side 61) fagplanene.

Mange skoler har lange tradisjoner i å utnytte nærmiljøets muligheter til konkretisering og aktualisering av momenter og temaer i den nasjonale læreplanen. Vårt håp er at erkebispedet vil inspirere til fornyet fokus på historien som omgir oss, i likhet med det som skjedde under Trondheim bys 1000-årsjubileum. Historiekunnskap er med på å gi retning for fremtiden.

Et viktig aspekt ved markering av dette jubileet er å peke på den internasjonalisering som erkebispedet representerte. Impulsene fra Europa kom til å prege både kirke- og samfunnsliv i by og bygd. Nidarosdomen og Erkebispegården er stolte minner fra denne tiden. Ikke mindre viktig er det å vite at det i alle bygdelag finnes minner i landskap, stedsnavn, gamle kirker eller ruiner som vitner om middelalderens liv og levnet.

Vi vil i dette heftet gi noen eksempler på hvordan skolene kan arbeide med temaer som er knyttet til erkebispedet. Det viktigste arbeidet i forbindelse med jubileet er det som gjøres på den enkelte skole, i den enkelte klasse, av lærere og elever. Vi vil peke på elevaktive metoder og oppfordre til utforskende virksomhet rundt temaene.

Kilder/hjelpstoff

Foruten historiske fagbøker og andre lokallistoriske kilder vil vi minne om at Vesla Løvland i 1997 utarbeidet et undervisningsopplegg om Trondheim bys historie. Der finnes mye som også kan egne seg i sammenheng med erkebispedet.

Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider og Museet i Erkebispegården har nettsider som kan anvendes, se www.nidarosdomen.no.

Vårt idéhefte vil bli lagt ut på internett under adressen www.kirken.no/nidaros.

Gullaug Lereim Dybdahl

Aktuelle temaer knyttet til Nidaros erkebispesete

Mange spørsmål og problemstillinger kan brukes som utgangspunkt for utforskende undervisningsmetoder rundt temaet erkebispesetet i Nidaros. Bare fantasien setter grenser. Temaarbeid, prosjektarbeid og storyline er velkjente metoder som egner seg godt når nærmiljøets historie er på timeplanen. Å dra på ekskursjon, lete etter kilder på Folkebiblioteket, på internett eller intervju personer som har spesiell kunnskap om temaet, er aktuelt. Å lage noe; modeller, hånddukker eller bilder gjør arbeidet morsomt og interessant. Eksempler på spørsmål kan være:

- Hvor var Norges første sykehus?
- Hvor var Norges første skole?
- Var Aslak Bolt en smed?
- Hvilken erkebiskop dro tre ganger på plyndringstokt til Austrått-borgen?
- Hvor var det største handelssentret i Midt-Norge i middelalderen?
- Hva har matematikk med Vestfronten på Nidarosdomen å gjøre?
- Hvem eide flest gårder i Midt-Norge i middelalderen?
- Hvorfor skrev Eystein Erlendsson en bok om Olav den helliges liv?
- Hva har italieneren Frans av Assisi med Nidaros å gjøre?
- Kan du finne glassmalerier fra middelalderen i Nidarosdomen i dag?
- Kristkirken, hvor lå den?
- Hvorfor var det kamp mellom kong Sverre og erkebiskopen?

I det følgende skisseres noen temaer som er ment å anspore til interesse for arbeid med jubileet som utgangspunkt.

Nidaros kirkes Mariahospital

Nordens første sykehus

Omsorgen for syke og døende var viktig for en pilegrimskirke. Å følge Kristi oppfordring om å se til de som var i fengsel, var tørste, sultne og syke, var viktig i middelalderens fromhetsliv. Det kunne også være en botshandling å stelle for syke i kortere eller lengre tid.

Av dem som oppsøkte Olav den helliges grav var det mange syke. Det var derfor behov for et hospital hvor disse kunne ta inn og få omsorg og pleie mens de var i byen.

Erkebiskop Eystein Erlendsson skrev boken *Passio Olavi* som omhandler Olav den helliges lidelseshistorie

og undergjæringer. Boken ble skrevet på latin og distribuert til flere land i Nord-Europa. *Passio Olavi* var god reklame for Nidaros som pilegrimsby. Her fortelles det blant annet om en ung syk mann som ”var ved hospitalet ved kyrkja, som gjev tilhelde åt sjuklingar” (Skard 1995, side 76). Det er etter alt å dømme erkebiskop Eystein som sto bak opprettelsen av hospitalet.

Det finnes historisk belegg for at hospitalet ved Kristkirken i Nidaros var det første i sitt slag i landet. Man vet ikke nøyaktig hvor bygningene til det aller første hospitalet lå. Noen antar at Kapittelhuset var det opprinnelige hospitalet (Grankvist 1981). Like sannsynlig kan det være at det aller første hospitalet var beliggende på nordsiden av kirken. Murrester i grunnen på domkirkegården kan tyde på dette.

Men det ble snart behov for et større sykehus plassert litt utenfor selve byen. På 1270-tallet ble et sykehus etablert på ”Vollene”. Vollene var betegnelsen på det området hvor Hospitalet befinner seg den dag i dag, ved nettopp Hospitalskirken i Kongens gate. Erkebiskop Jon Raude hadde tydeligvis plassert sykehuset uten samtykke fra kongen. I et brev fra kong Magnus Lagabøter i 1277 går det frem at kongen i ettertid, på grunn av det gode formål, gir hospitaltomten i gave til erkebiskopen.

På grunn av smittefaren fra blant annet de spedalske var det viktig at sykehuset ble plassert utenfor selve byen. Sannsynligvis var det i en viss tid også samtidig et pilegrimshospital eller herberge like ved Kristkirken. Ingen av hospitalsbygningene fra middelalderen er bevart, men Hospitalskirken som ble bygget i 1705 viser beliggenheten i Kongens gate.

Metodiske tips

Stoffet om Trondheims hospital kan benyttes i tverrfaglig sammenheng når temaet handler om mennesker og samfunnsliv i middelalderen. Dette kan brukes for å sammenligne dagens helsevesen med fortidens.

Kopioriginaler med stoff beregnet på elever finnes i Løvland (1996).

Kilder

Grankvist, Rolf. *Nidaros kirkes spital 700 år, Trondhjems hospital 1277-1977* F. Bruns bokhandels forlag A/S, Trondheim 1982.

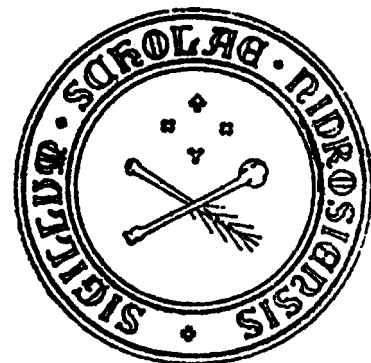
Løvland, Vesla. *Trondheim – undervisningsmaterieil om byen*, Avdeling oppvekst, Trondheim kommune, 1996.

Skard, Eiliv. *Passio Olavi – lidings saga og undergjærningane åt den heilage Olav*, Samlaget, Oslo 1995.

Trondheim katedralskole

Scholae Cathedralis Nidrosiensis

I følge Øverås, Erichsen og Due var skolen ved katedralen i Nidaros høyst sannsynlig en realitet lenge før erkebispetet ble opprettet. De viser også til Håkon Håkonssons saga som beretter at Håkon skal ha vært elev ved skolen sammen med Guttorm Ingesson i årene 1211-17. Det er videre sannsynlig at erkebiskop Eystein

Erlendsson fikk sin første opplæring ved presteskolen i Nidaros.

Både undervisningsmetoder og fag var langt fra det dagens barn og unge opplever i skolen. Mesteparten av undervisningen foregikk på latin. Tukt og avstraffelse var dagligdags. Lokalene for undervisningen var mørke og ofte kalde. Vi vet ikke nøyaktig hvor skolen holdt til i de første år. Men i en periode holdt ”lektorene” og ”disiplene” til i *Lektoriet*. Lektoriet befinner seg i Nidaros domkirke til venstre ved inngangen fra nord. Det ser ut som et lite kapell med benker rundt veggene.

Metodiske tips

Sammenligning mellom dagen skole og middelalderens skole kan være en aktuell vinkling når temaet er Norges første skole. Stoff om Katedralskolen tilrettelagt for elever finnes i Løvland (1996).

Kilder

Løvland, Vesla. *Trondheim – undervisningsmaterieell om byen*, Avdeling oppvekst, Trondheim kommune, 1996.

Øverås, Asbjørn, A. E. Erichsen og Johan Due, *Trondheim katedralskoles historie, 1152-1952*, F. Bruns bokhandels forlag, Trondheim 1952.

Aslak Bolt

Aslak Bolt var av norsk adelsslekt. Etter først å ha vært biskop i Oslo og i Bergen, ble han erkebiskop i Nidaros i 1430 og virket her frem til sin død i 1450.

Aslak Bolt hadde stor innflytelse på rikspolitikken. Han ville styrke båndene til Sverige og støttet derfor svenskekongen i hans kamp mot danskekongen.

Aslak Bolt var mektig og rik og foretok ofte visitasreiser for å se til eiendommene som lå under erkesetet. På en av sine reiser nordover i landet møtte han den italienske Pietro Querini, en adelsmann fra Venezia. Denne adelsmannen hadde strandet på Røst etter et forlis og var nå på vei til Nidaros. Møtet med Aslak Bolt må ha gjort sterkt inntrykk på han. I sin beretning om dette skriver han om det store følget som biskopen hadde med seg og vi får også et bilde av erkebiskopen som en sympatisk person:

Han kom med to hvalfangerskuter på slep, og med seg hadde han mer enn to hundre personer. Vi ble forestilt for han, og da han fikk vite om vårt tilfelle, vår tilstand og vår herkomst, følte han dyp medlidenhet med oss og tilbød seg å skrive et brev til sitt bispesete, som kalles Tondon, og hvor legemet til St. Olav ligger, han som var konge i Norge. Vi skulle legge til der, og dette brevet ville gi oss en god mottagelse. Til meg gav han en hest. Etter at vi også hadde talt lenge sammen om vårt forlis, drog vi videre. (Fra Querinis beretning i norsk oversettelse av Marie Aalen, Helge A. Wold 1991 s 144, Jon Gunnar Jørgensen 1997 s 11)

Det som Aslak Bolt er mest kjent for er imidlertid sin *Jordebok*. I denne boken ble alt gods og eiendom som tilhørte kirken og erkebispesetet nøye registrert. Han var en dyktig handelsmann og klarte å øke kirkens gods i de årene han var i Nidaros. Hans forgjenger, biskop Eskil, hadde tatt et stort løft for å komme over de tapene som Svartedauden hadde

påført kirken. Etter domkirkebrannen i 1432 ble behovet for penger enda større. Likevel greide Aslak Bolt å gjøre opp for erkebispesetetets gamle gjeld til kongen.

Aslak Bolts jordebok er en viktig kilde til norsk agrarhistorie og bosetningshistorie, især for Møre og Romsdal, Trøndelag og Nordland. Den gir også viktige opplysninger om forskjellig annen næringsvirksomhet, som fangst, møllesteinsbrudd og tømmerdrift. Det er særlig interessant at boka gir så fylldige opplysninger om skyldfallet (årlig leieavgift). Boka inneholder over 3000 gårds- og stedsnavn, og de fleste forekommer flere ganger. Mange av disse navnene har sitt eldste belegg her. Boka gir også nyttige opplysninger om de gamle administrasjonsgrensene. I tilknytning til innførslene finner vi også en mengde opplysninger av kulturhistorisk interesse. (Jørgensen 1997 s 20).

Jon Gunnar Jørgensen har stått for en nyutgivelse av jordeboken i 1997. I innledningen til denne finnes mye nyttig informasjon om jordeboken, om skattesystemet og hvordan man beregnet verdien av eiendom. Teksten finnes både i original og i oversatt form. Register over stedsnavn og personnavn gjør denne utgivelsen svært bruksvennlig.

Metodiske tips/praktiske muligheter

Ungdomstrinnet

Elevene kan her arbeide med lokale stedsnavn, se på skrivemåter, eller finne ut hvor store de enkelte gårdene var.

Elever som på en eller annen måte har tilknytning til navn som er nevnt av Aslak Bolt kan prøve å finne ut noe om sitt navns historie.

Man kan også prøve å finne ut noe om hva som lå til grunn for inntektene til den enkelte gård eller grend. Kanskje det er mulig å kartlegge forholdene i kommunen i middelalderen.

Riksarkivets nye utgave av Aslaks Bolts jordebok kan lånes via Folkebibliotekene.

Barnetrinnet

Dramatisering av møtet mellom Aslak Bolt og den italienske adelsmannen kan være en mulig oppgave.

Kilder

Dybdahl, Audun (Red.). *Nidaros Domkirkes og geistlighets kostbarheter*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2002.

Jørgensen, Jon Gunnar. *Aslak Bolts jordebok*, Riksarkivet, Oslo 1997.

Løvland, Vesla. *Trondheim – undervisningsmaterieell om byen*, Avdeling oppvekst, Trondheim kommune, 1996.

Olav Engelbrektsson

Erkebiskop fra 1523 til 1537

Olav Engelbrektsson var den siste av erkebiskopene i Nidaros. Hans reise ut Trondheimsfjorden 1. april 1537 avsluttet en æra der Trøndelag og spesielt Nidaros hadde vært landets sentrum. Om hovedstaden lå i Oslo eller Bergen; det var i Nidaros de viktige og avgjørende begivenheter skjedde.

Olav Engelbrektsson var sterkt i mot at danskekongen Fredrik ville innføre luthersk lære i Norge som i Danmark. Han hevdet norsk selvstendighet og så helst at den katolske kirke fortsatt forble Norges kirke. I denne kampen for selvstendighet og katolisisme hadde han en mektig motstander i fru Inger til Austrått. Hun var en stor eiendomsbesitter. Fru Inger og hennes danske svigersønner, Vincent Lunge og Nils Lykke, så gjerne at den lutherske kirke fikk innpass i Norge. Muligheten for å da tilegne seg noe av kirkens eiendom kunne kanskje være motivet mer enn religiøs overbevisning. En episode der fru Inger lot seg velge til forstanderinne for Reins kloster kan tydes dithen. Det fiendtlige forholdet hun hadde til erkebiskopen førte da også til at hennes gods, Austrått, tre ganger ble plyndret av erkebiskopens menn, første gang vinteren 1531-32, siste gang da erkebiskopen var på vei til sitt eksil i Belgia våren 1537.

I 1520-årene så biskopen seg nødt til å bygge en borg i Åsenfjorden, på Steinvikholmen. Dit rømte han da han måtte oppgi kampen mot den danske kong Christian 2. som sendte krigsfolk mot han. I den avsluttende fase av striden lot han både Vincent Lunge (1536) og Nils Lykke (1535) drepe.

Olav Engelbrektsson døde i 1538 og er begravet i den belgiske byen Lierre, nær Gommariuskirken.

Metodiske tips

Ungdomsskolen

Norsk: Les og dramatiser deler av Henrik Ibsens *Fru Inger til Austrått*

Prosjekt om de dramatiske begivenheter knyttet til Olav Engelbrektssons liv

Barneskolen

Dramatisering av enkelte episoder fra Olav Engelbrektssons liv.

Kilder

Andersen, Håkon A.. *Austrått*, Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondheim 1996.

Dybdahl, Audun. *Olav Engelbregtssons endelikt – 450 år siden hans død*, i Nord- Trøndelag historielags årbok 1988.

Dybdahl, Audun (Red.). *Nidaros Domkirkes og geistlighets kostbarheter*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2002.

Løvland, Vesla, m.fl. *Undervisningsmaterieell for Museet Erkebispegården*.

Frode Rønning

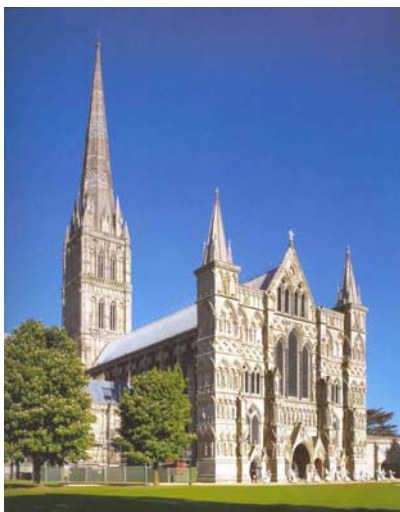
Geometrien på Vestfronten

Historisk bakgrunn

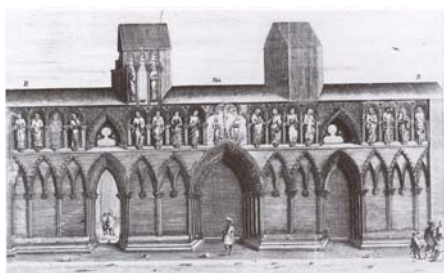
Man regner gjerne at restaureringen av Nidarosdomen pågikk i 100 år, fra 1869 til 1969. Den siste delen av kirken som ble gjort ferdig var Vestfronten med alle skulpturene. Også i den opprinnelige konstruksjonen av kirken er dette den yngste delen, og alt tyder på at Vestfronten ikke var ferdig bygget før kirken ble alvorlig skadet av brann i 1328. Dermed har nok aldri denne delen av kirken noen gang vært bygget etter de opprinnelige planene, og man vet heller ikke hvordan disse var. Det som er sikkert er at man planla en avslutning mot vest i form av en såkalt skjermfront (screenfront) etter mønster fra engelske katedraler så som de i Lincoln, Wells og Salisbury. Slike skjermfronter lages slik at de skjuler resten av kirken, og de er ofte rektangulære.

Lincoln Cathedral (Schütz 2002)

Salisbury Cathedral (Schütz 2002)

Vestfronten 1661 (Adresseavisen 1969)

Det er lite dokumentasjon på hvor mye av Vestfronten som ble bygget etter denne og senere branner. Et stikk av Johan M. Maschius fra 1661 regnes som den eldste avbildning av Domen, og på dette ser vi to hele etasjer av Vestfronten, og deler av en tredje. Mellomrommet mellom de bevarte delene av tredje etasje kan tyde på at det har vært et vindu der, liksom på Lincoln katedralen.

Det finnes også skriftlig dokumentasjon på at katedralen hadde et rosevindu i middelalderen. Absalon Pedersøn Beyer skriver ca 1560 at

...derfor haffuer oc Oluff Kyrre ladit bygge j gaffuelen på domkircken en stadselig roos, som haffuer verit med det beste guld forgylt. (Danbolt 1997)

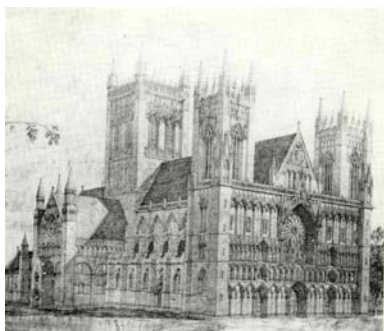
Danbolt siterer også en annen kilde fra 1500-tallet der det heter at

af kirkegavlen, som derhos staar, en stor rose av sten, som var al forgylt, og derudi var indsat en stor karbunkelsten, saa at naar solen sken derpaa, da kunde ingen feste sine øjne derpaa for det glans, som deraf stod.

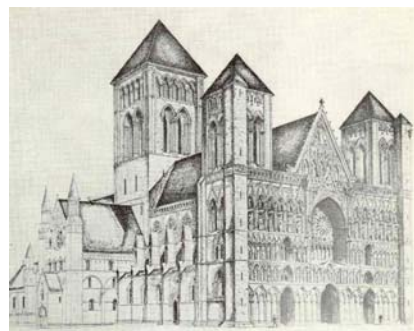
En slik stein som her nevnes, finner vi også i dag i sentrum av rosevinduet. Det rosevinduet som det er snakk om fra middelalderen har trolig vært innfelt i et spissbuet vindu i høygotisk stil slik vi ser det på Lincoln katedralen.

Restaureringen

Da restaureringen startet i 1869 hadde man ikke så mye å bygge på, hverken bokstavelig, eller av dokumentasjon på hvordan Vestfronten hadde sett ut, så man stod i utgangspunktet nokså fritt. Dermed ble det også sterk diskusjon om hvordan Vestfronten skulle se ut. Arkitekt Christie, som overtok som domkirkearkitekt i 1872, ville aldeles ikke ha noen skjermfront idet han mente at disse egentlig ikke hørte hjemme i gotikkens formspråk. Christie uttaler at en skjermfasade „viser (ikke) den naturlige vestre afslutning av hovedskip og sideskip, men har en umotiveret murvæg, som skjuler bygverkets hovedlinjer“ (Danbolt 1997). Christies opprinnelige utkast til vestfront fra 1903 hadde heller ikke noe rosevindu, og dette ble sterkt kritisert blant annet på grunnlag av det som er nevnt ovenfor, at et slikt vindu faktisk fantes i middelalderen. Man kom imidlertid ikke så langt som til å bygge Vestfronten mens Christie levde, og etter hans død i 1906 ble det utlyst en arkitektkonkurranse om Vestfrontens utforming. Her kom det mange utkast (Adresseavisen 1969) hvorav noen baserte seg på skjermfrontprinsippet. Det ble delt ut to førstepriser; til Olaf Nordhagen og Henrik Bull. Nordhagen ble i 1909 tilsatt som domkirkearkitekt, og han utarbeidet deretter flere utkast til hvordan Vestfronten burde se ut. I versjonen fra 1913 ser vi at skjermfronten trer tydelig fram, og både rosevindu og sidetårn er på plass. Det ble også vedtatt i Stortinget å bygge opp Vestfronten etter Nordhagens tegninger. Problemene som nå oppstod skyldtes delvis at Nordhagen angret på sitt eget forslag og laget et nytt, som til dels avvek sterkt fra det som var godkjent. Dette førte til at diskusjonen blusset opp på nytt, og arbeidet ble ytterligere forsinket. Nordhagen døde i 1925, og ved 900-årsjubileet for slaget på Stiklestad i 1930 var bare de tre første etasjene av Vestfronten, samt rosevinduet, fullført. Siste fase i arbeidet startet med en ny arkitektkonkurranse som ble vunnet av Helge Thiis i 1929 med forslaget *Kongespeilet*.

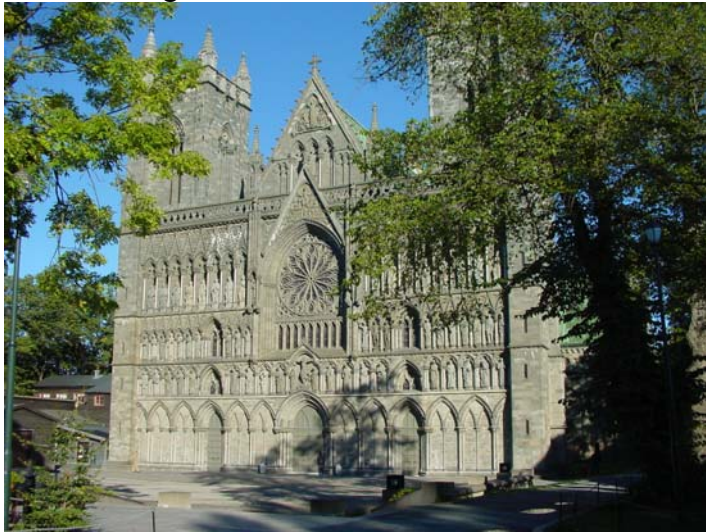

Olaf Nordhagen 1913 (Adresseavisen 1969)

Helge Thiis 1929 (Adresseavisen 1969)

This ble tilsatt som domkirkearkitekt i 1930 og hadde denne stillingen til sin død i 1972. Den Vestfronten vi ser i dag, er basert på Helge Thiis' arbeider, men den har mye til felles med Nordhagens utkast fra tiden 1911-1913.

Vestfronten i dag (eget foto)

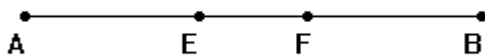
Det gygne snitt

Sentralt i striden rundt 1915 var både Olaf Nordhagens nye utkast og påstander som ble satt fram av Henrik Macody Lund om at Nidarosdomen var konstruert etter Det gygne snitt, og at man derfor kunne bruke dette til å beskrive hvordan kirken opprinnelig var bygd, eller tenkt bygd. Dette gikk så langt at det ble oppnevnt en sakkyndig komité til å vurdere hans teorier. Denne komitéen konkluderte i 1922 med at det

paa ingen maade er godtgjort i den utredning hr. stipendiat Macody Lund har git av det geometriske system, som han har påvist i sitt verk „Ad Quadratum“ at Trondhjems domkirke i nogen del eller i nogen tid kann ha været planlagt eller bygget etter dette system. (Danbolt 1997)

Macody Lunds teorier innebar at hele eller store deler av kirken var bygget etter det forhold som Det gygne snitt representerer. Dette ble avvist, og det kan godt være riktig, men det synes klart at Vestfronten, slik den i dag framstår, er konstruert med dette bestemte forholdstallet som rettesnor. Dette skal vi nå se nærmere på. Først må vi forklare hva som menes med Det gygne snitt.

Vi kan tenke oss at vi skal dele et linjestykke AB i to deler, en lang og en kort. Dette skal vi gjøre på en slik måte at forholdet mellom den lange og den korte delen er lik forholdet mellom hele linjestykket og den lange delen. Det er klart at det må finnes to punkter på linjestykket som har denne egenskapen fordi vi kan tenke den lange delen enten fra A mot høyre eller fra B mot venstre. Punktene E og F på figuren nedenfor har denne egenskapen, dvs. at $AF/FB = AB/AF$ og tilsvarende $EB/AE = AB/EB$.

Nå skal vi regne ut hva dette forholdstallet må være. Da kan vi for å gjøre det enklere si at hele linjestykket har lengde 1 og at den lange delen, AF, har lengde x . Den korte delen vil da ha lengde $1 - x$. Kravet $AF/FB = AB/AF$ vil da ta form av følgende likning

$$\frac{x}{1-x} = \frac{1}{x}.$$

Den kan skrives

$$x^2 = 1 - x$$

eller

$$x^2 + x - 1 = 0.$$

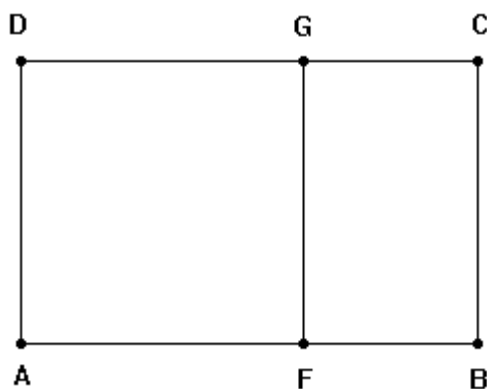
Her får vi en andregradslikning å løse, og gjør vi det finner vi den positive løsningen

$x = \frac{\sqrt{5}-1}{2} \approx 0,618$. Dette er altså forholdet mellom den lange delen og hele linjestykket når linjestykket er delt i Det gyldne snitt. For å få forholdet mellom den lange og den korte

delen må vi finne tallet $1/x$, og med litt regning finner vi at $\frac{1}{x} = \frac{2}{\sqrt{5}-1} = \frac{1+\sqrt{5}}{2} \approx 1,618$.

Dette tallet har altså den spesielle egenskapen at $1/x = x + 1$. Ofte er det tallet $1/x$ som kalles Det gyldne snitts forholdstall, og det betegnes også ofte med den greske bokstaven φ . Vi ser av dette at sammenhengen mellom x og φ er slik at $x = \varphi - 1$.

Hvis vi lager et rektangel der forholdet mellom langsida og kortsida er Det gyldne snitt (tallet φ , får vi det som kalles *et gyldent rektangel*. Det er vist på figuren nedenfor, og der har vi også delt av et kvadrat AFGD som har sidekant lik kortsida i rektanlet ABCD.

Hvis vi i dette rektanlet setter $AD = 1$, så er altså $AB = \varphi$, og siden $AF = AD = 1$, så må $FB = \varphi - 1$. Nå får vi altså for forholdet mellom langsida og kortsida i det lille rektanlet FBCG at

$$\frac{BC}{FB} = \frac{1}{\varphi-1} = \frac{1}{x} = \varphi.$$

Dette viser at rektanget FBCG også er et gyllent rektangel, og dermed har vi vist en viktig egenskap ved slike rektangler: Hvis vi starter med et gyllent rektangel og deler av et størst mulig kvadrat, så vil det rektanget som blir igjen også være et gyllent rektangel.

Oppdeling av linjestykker i Det gygne snitt og formatet til Det gygne rektangel er mye brukt både innenfor arkitektur og bildende kunst. Mange malerier har form som gygne rektangel, og sentrale elementer i bildet legges ofte langs de vertikale og horisontale delelinjene som kommer fram ved å dele henholdsvis langsida og kortsida i Det gygne snitt. Som et eksempel kan vi ta med et bilde av den kjente skagenmaleren P.C. Krøyer, *En hvit båd i strandkanten*.

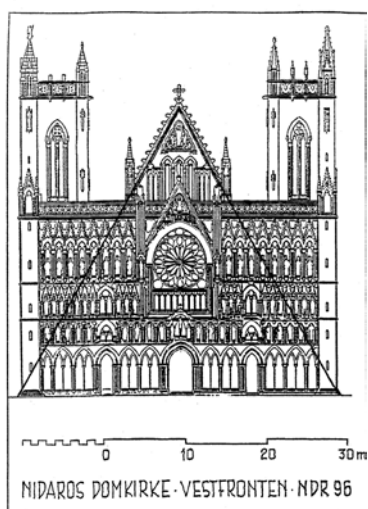

Hvis vi i dette bildet trekker de to vertikale linjene fra delepunktene på langsida, finner vi at den ene går rett til høyre for de to kvinnene med barnet, og den andre går rett gjennom den lille gruppen av mennesker som står foran båten. Vi kan også dele kortsida i Det gygne snitt, og da finner vi at den ene delelinja går akkurat langs kjølen på båten. Her ser vi tydelig at disse delelinjene er støttelinjer i komposisjonen av bildet.

I arkitekturen er kanskje det mest kjente gygne rektanget fronten på Parthenon-templet på Akropolis i Athen.

Vestfrontens utforming

Det synes ganske åpenbart at selve den rektangulære skjermfronten er et gyllent rektangel. Hvis vi dessuten deler inn grunnlinja i dette rektanget i Det gygne snitt og trekker de loddrette linjene opp fra disse delepunktene, så ser vi at disse linjene spiller en viktig rolle i utformingen. De utgjøres nemlig av de to markerte søylene på hver sin side av rosevinduet. Vi kan også dele kortsida i vestfrontrektanget i Det gygne snitt og se om vi finner noe interessant. Også da ser det ut til at de to delepunktene vi får spiller en rolle.

Eneretti: Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider.

Vestfronten (Gunnarsjaa 1986)

De horisontale linjene som vi kan trekke ut fra disse delepunktene svarer til etasjedelerne som er lett synlig på selve veggen og særlig på de to sidetårnene, mellom 2. og 3. og mellom 3. og 4. vindusåpning. Det synes derfor klart at geometrien knyttet til Det gygne snitt har vært underliggende i utformingen av Vestfronten. I tiden omkring 1930 stod denne strenge geometriske måten å komponere på sterkt innenfor både arkitektur og bildende kunst, så det er i grunnen ikke så overraskende.

Dette er imidlertid ikke det eneste som er geometrisk interessant på Vestfronten. I tillegg til rektanget ser vi også trekanten som en sentral figur. Mellom de to sidetårnene stikker det opp en trekant, og denne tre

kantens toppunkt ligger rett over midtpunktet på grunnlinja. Hvis vi forlenger trekantens sider ser vi at disse treffer bakken akkurat i ytterpunktene på den rektangulære veggens grunnlinje, og vi ser også at den trekanten vi får er likesidet. Vi kan derfor betrakte Vestfronten som bygd opp av en likesidet trekant og et gyllent rektangel med samme grunnlinje. Den likesidete trekanten finner vi også på katedralene i Lincoln og Salisbury.

Inne i denne trekanten finner vi så rosevinduet som er sirkelformet. Denne konstruksjonen med en sirkel inne i en likesidet trekant har en viktig symbolsk betydning i det den ofte kalles Guds øye. Selve rosen er bygd opp omkring en åttefoldsymmetri som innerst deler seg slik at rosen får 16 blad. Tallet åtte og formen åttekant finner vi igjen flere steder i både Nidarosdomen og andre kirker. Nidarosdomen har flere mindre rosevinduer med forskjellige symmetrier. Over inngangen på nordre tverrskip finner vi en fembladet rose, og på søndre vegg av langskipet finner vi både 4-bladete og 6-bladete roser.

Tallet åtte finner vi altså i det største rosevinduet og i oktogonalen som er bygd opp omkring høyalteret. Hvorfor er åttetallet og åttekanten (oktogonalen) så viktig? Det hevdes av og til at det er fordi tallsymbolet 8 representerer det uendelige; det som ikke har noen begynnelse eller slutt. Det er lite trolig at dette er forklaringen, fordi vårt 8-tall kommer fra India via den arabiske (islamske) kulturen og var ikke i vanlig bruk i Europa i kristen kultur før godt inn i middelalderen. Nidarosdomens oktagon ble påbegynt på erkebiskop Eysteins tid, på 1180-tallet, og da var i hvert fall ikke de arabiske tallene akseptert i den kristne kulturen.

Forklaringen må trolig finnes i den åttekantede formen. Åttekanten symboliserer overgangen mellom det jordiske og det himmelske. Tallet fire er det jordiske tallet, og firkanten den jordiske formen (de fire verdenshjørner), mens sirkelen er den himmelske formen (det uendelige, det perfekte). Åttekanten representerer en slags mellomform mellom firkant og sirkel og symboliserer her "himmelriket på jorden". At høyalteret omkranses av en åttekant symboliserer da at dette er det stedet i kirken (eller på jorden) hvor vi kommer så nært himmelen som mulig. Døpefonter er også ofte åttekantede, og i det ligger det at dåpen også representerer et møte mellom det jordiske og det himmelske.

Referanser

Adresseavisen (1969), Nidaros katedralens gjenreisning, en hundreårig prosess, særtrykk av Adresseavisen 4/10 1969

Gunnar Danbolt (1997), Nidarosdomen, fra Kristkirke til nasjonalmonument, Andresen og Butenschøn, Oslo

Arne Gunnarsjaa (1986), Nidaros Domkirke og dens arkitektoniske symbolspråk, Religion og livssyn nr. 4, s. 5 - 11

Anders Kirkhusmo, red. (1972), Trondheim i 1000 år, F. Bruns Bokhandels forlag, Trondheim

Bernhard Schütz (2002), Great Cathedrals, Harry N. Abrams Inc., New York

Kjell A. Skartseterhagen

Pilegrimsvandring mot Nidaros eller lokale pilegrimsmål

Innledning

I 1997 kom mange pilegrimer til Nidaros på pilegrimsveiene fra nord og sør. Disse var satt i stand og merket. Etter som pilegrimstematikken har fått mer og mer fotfeste har også mange skoleklasser kommet som pilegrimer, klassevis. De og vi har gått kortere og lengre strekninger. I de fleste tilfellene er Nidaros Domkirke målet, men en lokal pilegrimsvandring kan også gjennomføres mot et lokalt pilegrimssted.

Det er viktig å understreke at ikke alle pilegrimsvandringer må skje mot Nidarosdomen. Blir pilegrimsveiene stedeegne og lokale vil også flere mennesker, unge og eldre, få del i de verdiene som en vandring kan gi.

Her er noen av pilegrimsvandringens ”fortrinn”:

- En pilegrimsvandring skaper et unikt fellesskap.
- Her tolker den ytre vandring det indre landskapet.
- Pilegrimsvandring er et rollespill. Elevene går inn i en rolle og opplever vei og mål som bestemmende faktorer.
- En pilegrimsvandring gir rom for å tenke og reflektere.
- En pilegrimsvandring går mot noe som er hellig.
- En pilegrimsvandring gir et spesielt møte med natur og miljø.

Lokale vandring

For mange er det å legge ut på lengre, ukelange vandring et for stort skritt. Det tar for mye tid og krefter å planlegge og gjennomføre.

Vi ønsker derfor å oppmuntre til pilegrimsvandringer mot den lokale kirke eller et lokalt sted som kan egne seg. Ikke som en erstatning av en vandring mot Nidarosdomen - men som et supplement. Vandringer bør skje over en dag eller en del av en skoledag. Den bør ha litt lengde slik at elevene virkelig har følelsen av å være underveis.

I forkant av en vandring kan en lese god litteratur og slik bli litt med på notene allerede i forkant. Knut Ingar Hansens ungdomsbok ”Pilegrimsgang til Nidaros” eller sekvenser fra ”Kristin Lavransdatter” av Sigrid Undset. Prinsesse Märtha Louises og Ari Behns bok om sin pilegrimsferd til Nidaros i mai 2002 gir et godt bilde av pilegrimserfaringen hos vår tids unge mennesker. I tillegg har den med sentrale pilegrimssekvenser fra Sigrid Undsets fortelling om Kristin Lavransdatter.

En lokal vandring bør være enkle arrangementer, ikke kreve altfor mye forberedelser og program underveis - det er selve vandringer som er ”vitsen”.

Hvem kan man samarbeide med?

Skolen har kanskje noen ressurspersoner i egne eller andre rekker som kan gi informasjon om hvilke rute en kan velge. Det kan være gamle veifar og stier i lokalmiljøet og slik kan man knytte bånd til den lokalhistorien.

Presten eller noen fra et lokalhistorielag eller andre kan kanskje også gi tips om den ”ruta” man skal velge.

Kanskje kan pilegrimsvandringen være en mulighet til å knytte kontakt mellom generasjonene også. Mange eldre mennesker med kunnskap om lokale tradisjoner ville sikkert sette stor pris på å bli kontaktet og være med som formidlere. I denne forstand er kunnskapen om pilegrimsveiene en type heimstadelære.

Å lage en lokal pilegrimsled kan være et spennende prosjekt:

Den kan inneholde stoppesteder ved spesielle steder i lokalmiljøet. Stedene gir seg som oftest ganske naturlig: Skole, eldrecenter, idrettsbane, krigsminne, bru, og kirke til slutt. En bør gjøre avtale med menigheten om å komme inn i kirka hvis en velger ei kirke som mål for en vandring.

Ved disse stoppestedene kan man gjennomføre opplegg som gir et nytt perspektiv på tingene:

- Ved en skole eller en barnehage kan man holde håpstanke levende for den oppvoksende slekt.
- Ved et rådhus eller en kommuneadministrasjon kan man løfte besinnelsestanke for autoritet og styringsverk.
- Ved et alders- & sykehjem kan man lese et dikt om det å bli gammel og ha omsorgstanke for en verdig alderdom for alle.
- Ved et egnet sted kan vi styre refleksjonstanke inn på flyktingenes situasjon.
- Ved en idrettsbane kan man tenke på at fysisk fostring er viktig - hele livet og at vi må ta vare på kropp og sjel.
- Ved en kirkegård minnes en om at våre veier ender et sted og at ”hver dag er en sjelden gave”.
- Ved et krigsminne kan man takke for frihet og rettferdighet og minnes de som måtte gi sine liv for at vi skulle få fred.
- En kornåker kan være et sted hvor man tenker over ”det daglige brød” og jordbrukets og miljøets betydning for vår livskvalitet.
- Pilegrimshåndboka gir enkle beskrivelser av opplegg man kan foreta seg ved en ”vannkilde”, ei ”steinrøys” eller ei ”blomstereng”.
- Man kan velge et spesielt TEMA for en vandring.
- Vandringen kan gi nærkontakt også med plante-, fugle- og dyreliv langs traseen. Natur- og kulturstier (som enkelte kommuner har laget til) egner seg godt.

Det er med andre ord mange muligheter. Vi har pekt på noen for at fantasien kan gjøre resten!

Start og mål

En pilegrimsvandring kjennetegnes av at den ikke fører ut i ”det blå” men til et bestemt mål.

Å bruke sin lokale kirke som mål for en pilegrimsvandring kan føre til en helt ny opplevelse av den kirken man går i og er glad i. I en skoleklasse er det imidlertid ikke alle som har tilhørigheten sin i Den norske kirke og dette bør man derfor gjennomtenke litt. Men en kirke kan for alle representere et helligsted.

Når man kommer dit man skal bør det være forberedt et mottak av pilegrimene der. Kanskje kan en lærer i samarbeid med prest eller menighetskontor lage et opplegg.

Ved målet kan det arrangeres en enkel pilegrimsgudstjeneste. Denne kan inneholde:

1. En pilegrimssalme : ”Deilig er jorden” er fin.
2. Man tenner et lys i en lysglobe eller lignende for noen man er glad i eller vil be for.
3. Man kan lese en pilegrimsbønn eller synges en fin sang.
4. Man kan lese en pilegrimstekst fra Bibelen. Salme 84 i Det gamle testamentet er veldig fin.
5. Man kan be Fadervår og lyse velsignelsen. Denne keltiske velsignelsen er veldig fin:
”Måtte veien stige opp for å møte deg. Måtte vinden alltid være deg i ryggen. Måtte solen skinne varmt på ditt ansikt og regnet falle mykt på dine åkrer.”
6. Til slutt kan man synges en ny salme ”Alltid freidig” er jo fin!

Starten på vandringen bør også markeres med en utsendelse, f.eks: La oss gå i fred.

Pilegrimsutstyr

Det kreves selvsagt ikke noe spesielt utstyr for å være pilegrim - allikevel er det noe man godt kan kle seg i for å komme bedre inn i selve rollen. Å være vandre som pilegrim er i en forstand også å gå inn i en rolle / spille et rollespill og oppleve tilværelsen fra denne rollen. Dette gir spesielle og fine perspektiver.

1. Skoene - er viktig: Gode vandresko. Skoene er et symbol på oppbrudd. Abraham er den første pilegrim både i jødedommen, kristendommen og islam. Han bryter opp fra sitt hjemsted og vandrer i tro. Askeladden er en norsk utgave - han bryter opp fra oska for å finne eventyret!
2. Staven er viktig. Den er en ”følgesvenn” som forteller meg at jeg ikke er alene i verden. Den er et symbol på den gode hyrde.
3. Kappe: Kan være et sjal eller et skjerf eller en sekk som man har klippet hull til hode og armer på. Den er et symbol på Guds kjærlighet.
4. Hatten/lua er et symbol på Guds beskyttelse.
5. Sekken eller skreppa skal ikke være altfor stor: Pilegrimen drasser ikke på for mye. Den kan ha åpen lås slik at en husker at pilegrimen både deler og tar i mot, er verken gjerrig eller stolt.

Ta også med ei pilegrimsbok og litt niste og drikke og gjerne en sjokolade! Elevene skal ha en god opplevelse på alle måter på pilegrimsvandringen.

Eksempel på elevmedvirkning.

Hvordan kan elevene bidra til å planlegge og gjennomføre en pilegrimsvandring eller et pilegrimsopplegg:

Være med, gjerne med lokalkart, å legge opp ei pilegrimsrute i lokalmiljøet, lage stoppesteder for programposter på denne ruta, formulere enkle tanker, bønner og meditasjoner, lage i stand pilegrimsantrekk - pilegrimsantrekk av sekker, lue og spikke til en pilegrimsstav.

Det kan være en god idé å lage pilegrimsvandring som en avslutning av skoleåret, med en liten seremoni på skolen eller i kirka eller et sted som egner seg. Dette skjer i samarbeid

med lærer, prest eller andre. Elevene kan ha ansvar for musikk, meditasjon/tanker, bønner, rollespill, drama osv.

Litteraturliste

Knut Ingar Hansen: "Pilegrimsgang til Nidaros" (Gyldendal/Tiden Oslo 1997, ISBN 82-478-0028-4)

Prinsesse Märtha Louise og Ari Mikael Behn: "Fra hjerte til hjerte" (Forlaget Press, Oslo 2002, ISBN 82 7547 109 5)

Sigrid Undset: "Husfrue" (2. bind av Kristin Lavransdatter-trilogien), diverse utgaver.

Pilegrimshåndboka (Verbum / Oslo 1997, ISBN 82 543 0746 6)

Det kan også være greit å vite om de to viktigste guidebøkene til pilegrimsleden. I tillegg til disse to har de mange kommuner egne småhefter om pilegrimsleden i sitt distrikt. Hør etter på kommunens administrasjon (gjerne friluftsetaten eller kulturetaten) .

Mari Kollandsrud:

"Pilegrimsleden til Nidaros - En guide til vandringen" (beskriver Oslo-Nidaros og Skalistugan-Nidaros)Gyldendal 1997, ISBN 82 05 24786 2)

og

"Pilegrimens vandring til Nidaros, Trysil-Nord Østerdalen-Trondheim, en veiviser til vandringen", (Trysil, Rendalen, Tynset, Tolga og Os kommuner 2000, ISBN 82 992042 1-6).

Ellen Zirr Brox (red)

"Romboleden, Från Mälaren til Nidaros, En kulturhistorisk vandring på Romboleden" (Ellen Zirr Brox 2000, intet ISBN).

Kjell A. Skartseterhagen

Fem sentrale helgener

Sunniva - Olav - Eystein - Frans - Birgitta

Innledning

Ei skolejente på vandring i Nidarosdomen sammen med klassa si. Presten og klassa var kommet til de vakre glassmaleriene over høyalteret med de fire viktigste norske helgener. Disse er: Sunniva, Hallvard, Olav og Eystein. Da spurte presten: Hvem er en helgen? Jenta svarte: ”En helgen er en som lyset skinner igjennom!” Hun tenkte sikkert på glassmaleriene og lyset som kom inn utenfra akkurat da, men et bedre svar kan egentlig ikke gis.

En kjent norsk filosof med en sterk kristen overbevisning ble en gang spurt om han syntes det var utilfredsstillende aldri å ha fått se det virkelige lyset fra Gud. Da svarte han at ”det ser jeg på som nåde.” Hans tanke var at dette lyset er så sterkt at han ville ha gått til grunne hvis han hadde fått det ”rett i fjeset”. I Kristin Lavransdatter-boka spørres det slik et sted: ”Hvor er de gjerninger som viser at Gud eier deg?”

Dette kan pense oss inn på hva en helgen er i kristendommen. En helgen er en som lyset fra Gud vises på i en porsjon som vi tåler! En helgen er en som har gjort noe historisk som viser at hun eller han har en spesiell sterk tilknytning til Gud. En helgen er med andre ord et hint om at Gud er til og at Gud er god og vil oss godt.

Nå skal det dreie seg om fem sentrale helgener og alle fem er tilstede i det såkalte ”helgengalleriet” på Nidarosdomens vestfront (selv om vår svenske venninne er litt gjemt oppe ved taket). Disse er : Sunniva, Olav, Eystein, Frans og Birgitta (i kronologisk rekkefølge). La oss bli bedre kjent med disse spennende menneskene:

Sunniva

Sunniva er en av de fire store norske helgener og vår første. Hun var en irsk prinsesse. Historien om Sunniva er dramatisk og spennende. Det er interessant at vår første helgen kommer fra Irland og det viser at Nidaros var et møtested for tradisjoner vestfra (den keltiske og britiske) , sydfra (den romerske og reformasjonen senere) og østfra (den ortodokse).

Sunniva levde på midten av det tiende århundre og var datter av en småkonge og meget vakker. Etter at faren var død styrte hun landet og var høyt elsket. En hedensk prins fridde og hun sa ”nei” fordi hun allerede hadde ”Vårherre” som brudgom. Den skuffede prinsen, som både gikk glipp av land og en vakker kone, tok til å herje landet som hevner. For at landet skulle slippe herjingene valgte hun å flykte og leve for Gud der hun kom (en gammel keltisk pilegrimstradisjon) og slik hadde det seg at hun og hennes menn, kalt ”Seljemennene”, drev i land på øya Selja nord for Sognefjorden.

Her ble følget etter hvert hjemsoekt av Håkon Jarl og de flyktet inn i fjellets huler og der ble de begravd og tradisjonen ser dette som en inngripen i nåde fra Gud: De skulle slippe å falle i jarlens hender. Da kong Olav Trygvasson besøkte øya senere så kom det god lukt fra de døde levningene og biskop Sigurd erklærte Sunniva for hellig. Både Olav og Sigurd

står også på Vestfronten. Olav Trygvasson lot det deretter bygge ei kirke der ute og hulen ble et kapell. Sunniva ble lagt i et skrin som senere kom til domkirken da Bergen ble sete for biskopen.

Historien om Sunniva som av mange blir sett på som en legende handler om troskap mot Kristus, følge ham selv om det koster alt, fordi dette også er det beste for hennes landsfolk og medmennesker.

(Hovedkilde til denne framstillingen om Sunniva er fra Sigrid Undsets bok "Norske helgener", Aschehougs forlag, Oslo 1937).

Olav

Nå snakker vi om han som er kjent som: Olav Haraldsson, kong Olav den andre, Olav den hellige, Sankt Olav, Sankt Olof, Olav digre, Olav: Norges evige konge. Mange navn og mange oppfatninger er det om denne viktige personen i Norges historie.

En kjent og en mindre kjent bok er sentrale som kilde til Olavs liv: Det er hans saga i Snorres kongesagaer og det er boka som er samlet av (vår neste helgen) erkebiskop Eysteinn : Passio Olavi.

I den første kilden får vi vite mye om hans liv fra han ble født på Ringerike i 995 og til han døde i slaget på Stiklestad i 1030. I den andre møter vi særlig pilegrimene til Nidaros og deres møte med den undergjørende helgen Olav.

Tre sentrale roller er viktige i Olavs liv: Viking, konge og helgen.

VIKING: I sin ungdom var han en viking og slik samlet han seg viktige inntrykk fra Europa og om kristendommen. Han ble døpt som 19 åring i Rouen i Frankrike.

KONGE: Han vendte hjem fordi han var arving til Norges trone og regjerte som konge i Norge fra han var 21 år og i tiden 1015 - 1028.

I denne tiden dro han rundt i landet og kristnet folket sitt og innførte kristne lover. Metoder og måter tilhørte datiden. En har sagt det slik: Gud valgte Olav fordi han passet det norske jordsmonnet på den tiden. Han måtte flykte i 1028 og dro til sine slektninger i Russland.

HELGEN: Da han kom tilbake i 1030 var det for å vinne landet tilbake. Han møtte en stor hær på Stiklestad som framfor alt var et tegn på hans upopularitet blant folk flest. Han tapte - militært sett var han altså en taper. Men så vant han allikevel - og det er det som alt har dreid seg om siden!

Makten måtte gi tapt - men så vant han fordi han ble erklært som hellig. Det sies at kroppen hans ikke råtnet bort. Han ble helgenkåret året etter sin død i 1031 og nå ble han den samlende kraft i Norge.

Han blir også en gjenfortelling av historien om Jesus på norsk jord og det er ofte en helgens oppgave. Jesus tapte på korset - Olav tapte på Stiklestad. Jesus vant ved sin oppstandelse - Olav vant fordi han var hellig.

De norske kongene etter Olav så nå sitt kongedømme som et lån fra Olav, som var Norges evige og virkelige konge. Pilegrimer og troende søkte hjelp hos helgenen Olav når de var syke eller trengte beskyttelse i nød og fare.

Der hvor Olav var gravlagt det første året er Nidarosdomen bygd, ”Kristkirken i Nidaros”. Helgenskrinet var sentrum i katedralen fram til reformasjonen i Norge i 1537 . Hans grav er fortsatt der men ingen vet nøyaktig hvor.

Olavs helgendag er 29.juli og kalles Olsok. Da vandrer pilegrimer fra alle kanter av byen til våkenatta kalt Olavsvaka. Dette er også nå i nyere tid blitt sentrum i festivalen ”Olavsfestdagene i Trondheim” som kombinerer kirke- og kultur i en festlig ramme.

(Hovedkilde til denne fremstillingen om Olav er: ”Mari Kollandsrud: Pilegrimsleden til Nidaros” Gyldendal / Oslo 1997. Kapitlet: ”Olav Haraldsson: Kriger, konge og helgen”)

Eystein

Ser vi i andre rekke på nordsiden til Nidarosdomens vestfront så finner vi Eystein med en kirke i hendene sine. Det er Nidarosdomen han bærer - og det betyr at han er regnet som den som bygde Nidarosdomen i sin nåværende form: Som en stor, gotisk katedral.

Faren Erlend Rimalde var fra Råsvoll i Børse og det var en fornem slekt. Han har kanskje begynt på katedralskolen i Nidaros rundt 1135 og var sikkert en meget begavet person som fikk kirkelig utdannelse også i utlandet, antakeligvis i Frankrike og England. Vi vet ikke når han er født men da han ble erkebiskop i 1161 så må han i hvert fall ha vært mer en 30 år (det var regelen).

Han utmerket seg i tre roller, akkurat som Olav:

Som politiker med stor innflytelse i samfunnet og i utformingen av lovverket og nære bånd til kongen Magnus Erlingsson.

Som erkebiskop og leder av domkapitlet (den kirkelige administrasjon).

Som prest der han prøvde å kombinere sin store innflytelse og rang som statsmann og erkebiskop med et åndelig liv hvor arven fra Olav den hellige ble særlig viktig for ham. Han var den som samlet beretningene om Olavs undergjerninger mot pilegrimene i boka ”Passio Olavi”. Pilegrimenes ve og vel og Nidarosdomen som katedral var hans viktigste anliggende.

Eystein røk uklar med kong Sverre på grunn av den politiske maktkampen og måtte flykte til utlandet. Der fikk han inspirasjon til den gotiske katedral og ville at Nidarosdomen skulle bli en slik etter at han kom hjem og dette skjedde fra 1180-tallet.

Når forfatteren Sigrid Undset oppsummerer innholdet i Eysteins liv så kommer hun spesielt inn på dette: Han kjempet for kirkens autoritet fordi den er Kristi legeme der menneskene møter den frelsende kraft som Kristus bringer. Han kjempet for kirkens kall til å fremme fred i landet uten blodige kamper om kongedømmet. Han dro omsorg for det helligste sted i Norge som mål for menneskers lengsel og søken.

Vi feirer i 850-årsjubileum! Forutsetningen for Eysteins spennende liv finner vi i året 1153 da erkebispesetet i Nidaros ble opprettet. Kong Inges unge kapellan Eystein Erlendsson, var den andre og helt sikkert den viktigste erkebiskopen i Nidaros. Han døde 26.januar 1188 og hans gravsted er i Kapittelhuset i Nidarosdomen der besøkende ferdes den dag i dag.

(Hovedkilde til denne framstillingen om Eystein er Gunnar Danbolt: "Nidarosdomen" Andresen/Butenschøn, Oslo 1997 - og til nest siste avsnitt: Sigrud Undset : "Norske helgener", Aschehougs forlag, Oslo 1937).

Frans

Frans var fornævnet til en gutt som ble født i Assisi i Italia i 1181. Derfor er han kalt Frans av Assisi. Han var en overklassegutt som kunne ha levd godt som kjøpmann etter sin far. Da hadde han forblitt ukjent for ettertiden.

En gang han var i den lille fjellkirken San Damiano fikk han et budskap fra krusifikset der: "Bygg min kirke opp igjen, for den holder på å falle sammen!" Dette tok Frans bokstavelig å begynte å selge klesruller fra farens forretning til inntekt for restaureringen. Det ble et oppgjør mellom de to og Frans ble gjort arveløs.

Da gikk det kanskje opp for Frans at budskapet egentlig dreide seg om en fornyelse av hele kirken. Frans og "fru fattigdom" giftet seg og nå levde han bare for Gud og Jesus. Han fikk noen følgesvenner og de fikk etter hvert tillatelse fra paven til å reise rundt som predikanter.

De sa til folk at de måtte gjøre bot og godt, tro på Jesus og forkynte gleden ved det å være fattig og ha et enkelt liv. De viste spesiell omsorg for tidens utstøtte (de spedalske særlig) og Frans lot sin omsorg gjelde alle skapninger (kanskje er han spesielt kjent for sin kjærlighet til fuglene). Hans flokk vokste til en viktig bevegelse i kirka som heter "fransiskanerordenen".

Frans var med på et korstog fordi han ønsket en kontakt med sikte på forsoningsprosess mellom muslimer og kristne. Dette klarte han ikke selv om han fikk et godt personlig forhold til sultanen Malek.

I 1224 under en bønn fikk han sårmerker på kroppen og på samme steder som Kristus på korset bar sine sår. Ordet for dette er at han ble "stigmatisert" og disse sårene ("stigmata") bar han helt til han døde i 1226.

To år senere ble han erklært som helgen (ordet for dette er "kanonisert") og i 1979 gjorde paven ham til vernehelgen for naturvern og miljøarbeid.

De verdiene som Frans står for og som vedtaket fra 1979 særlig peker på er ikke bare "fine tanker", men etter hvert et spørsmål om liv eller død for alt liv på jorda! Frans står også for en sterk tro på Jesus og forsoning og sameksistens mellom folk med ulik tradisjon og tilhørighet.

(Hovedkilde til denne fremstillingen om Frans er boka "Budskapet fra den hellige Frans" Verbum forlag / Oslo 1999)

Birgitta

"Den hellige Birgitta" ble født i 1303 på Finsta gård i Uppland i Sverige. Hennes mor var i slekt med kongehuset og hennes far var lagmann (det vi i dag kaller "fylkesmann"). Som

barn var hun veldig religiøs og det sies at hun hadde åpenbaringer av både jomfru Maria og Jesus.

Birgitta ville bli nonne men ble som 13-åring giftet bort og fikk åtte barn. Birgitta er blitt et godt eksempel på mild barneoppdragelse og hun hjalp mange kvinner som ble utstøtt fra samfunnet, særlig de som fikk barn uten å være gift.

Hun er særlig kjent for at hun bygde kloster (fordi hun var i slekt med kongen testamenterte denne en kongsgård til klosterbygg) og startet en klosterbevegelse.

Sett fra et nordisk perspektiv i tiden var disse de fire store pilegrimsmål: Jerusalem, Roma, Santiago de Compostella og Nidaros. Birgitta var pilegrim til nettopp alle fire.

Huset der Birgitta bodde i Roma er nå et senter og herberge for pilegrimer. Hun ble erklært som helgen i 1391 og i 1999 ble hun erklært som en av Europas vernehelgener.

Sentrale verdier i fotsporene til Birgitta er: Å kunne kombinere et åndelig kall med familie; Å være pilegrim og hente kraft fra kilder utenfor en selv - og å være åpen for alt som Gud har å åpenbare og gi.

Arven fra Birgitta har vært holdt levende særlig av Birgittinerordenen og klosteret og kirken i Vadstena. Ved denne har også den svenske pilegrimsbevegelsen sitt pilegrims-senter. To pilegrimsprester arbeider i tilknytning til senteret. 2003 blir også et stort jubileumsår i Vadstena: Det er 700 år siden Birgitta ble født.

På prinsessen Märtha Louise og Ari Behns vandring til Nidaros i mai 2002 ble Birgittas pilegrimsbønn brukt som innledning til hver vandreetappe og vi besøkte Birgittasøstrene på Heimdal og deres kloster. Den hellige Birgittas bønn lyder slik:

”Herre vis meg din vei - og gjør meg villig til å vandre den. Amen.”

(Hovedkilde til denne fremstillingen om Birgitta er: Websiden ”Den heilige Birgitta, Vadstena kommuns offisiella webbplats”. (www.birgitta.vadstena.se/) og Pilegrimspresten i Nidaros.)

Utsnitt av alterskap i Grong Kirke som viser Den hellige Birgitta med oppslått bok.

Johan Rein

Med 6.-klassen på klosteret

Hovedemne: Eldre historie med vekt på klosterlivet og den lokale kirka i middelalderen.

Mål: Gi elevene kjennskap til og innlevelse i klosterlivet i Trøndelag, den gamle kirka i nærmiljøet, Nidarosdomen og Erkebispegården.

Tidsbruk: 21 timer

Ekskursjoner: - Til Reinsklosteret. Programmet avsluttes med framføring av et historisk tablå der slekt og venner er invitert.
- Til Nidarosdomen og Erkebispegården

Integrerte fag: KRL, norsk, matematikk, samfunnsfag, naturfag, musikk, K&H.

Hjelpemidler: Oscar Bergsaune: Reins kloster med kirker – klosterruiner og bygdemuseum
Anders Bjørgan: Rein kirke og kloster, gård og gods
Audun Dybdahl: Reins kloster kirkelig godskompleks og verdslig len
Audun Dybdahl: Rissa bygdebok bind 1 og 2
Sverre Lervik: Tablået ”Et døgn i Reins kloster i 1325”
Irene Pedersen, Elin Sørmo: Kirken i middelalderen – Reinsklosteret i Rissa
Heftet: Reins kloster med klosterruiner, kirke og museum
Diverse lærebøker for 6. klasse
Noe av litteraturen må tilrettelegges for elevene

Forutsetninger: Elevene har noe kjennskap til middelalderen med kirke- og klosterliv på forhånd.

Økonomi: Ekskursjonsmidler og/eller klassekasse som dekker det meste av utgiftene.

Foreldre eller andre pårørende ordner med transport, lager historisk mat, og bidrar med noen kostymer og tidsriktig utstyr.

Plan for timene:

Første dag:

1. – 3. time: - Innføring i temaet med utgangspunkt i lærebøkene i KRL og samfunnsfag
- Formingsoppgave, illustrasjoner sammen med noe om gregoriansk sang
- Mer om klostrene i Trøndelag
- Litt om hvilke gårder i lokalsamfunnet klostrene eide
- De daglige arbeidsoppgavene og de ulike funksjonene på klostret
- Gruppearbeid og fordypningsoppgaver
4. – 6. time: - Fortsette med gruppearbeidet og fordypningsoppgavene
- Fordele roller og øving på tablået
- Skaffe til veie noen enkle kostymer og noen gjenstander til skuespillet

Andre dag:

4. – 6. time:
- Gjøre ferdig gruppearbeidet og fordypningsoppgavene
 - Øving på tablået

Tredje dag:

- 6 timer:
- Ekskursjon til klosteret der dette er hovedingrediensene:
 - Oppmåling av kirka, tegne inn på kart
 - Botaniske oppgaver i Reinshaugen med vekt på de mange forskjellige treslaga
 - Matpause der en også snakker om maten i middelalderen.
- I samarbeid med foreldre serveres en liten smakebit av tidsriktig mat
- Framvising av tablået ”En døgn i Reins kloster i 1315”

Fjerde dag:

Ekskursjon til Trondheim der fokus blir satt på:

- Besøk i Vår Frue kirke. Bruke fantasi og let etter steiner fra klosterkirka på Rein. (Vår Frue kirke brant i 1651 og ble restaurert med steiner fra Rein)
- (Et alternativ til Vår Frue er middelalderutstillinga på Vitenskapsmuséet.)
- Guiding i Nidarosdomen med vekt på pilegrimsvandring
 - En god og lang matpause
 - Guiding i Erkebisppegården

Testing av ny kunnskap og evaluering gjøres i forbindelse med ukeslutt.

Klosterruinene på Rein i Rissa.

Gullaug Lereim Dybdahl

På billedjakt i Nidarosdomen

Nidarosdomen er som en stor og vakker billedbok. Det går ikke an å bla igjennom alle sidene på et besøk. Etter en første introduksjonsrunde kan klassen med fordel komme tilbake og bruke et par timer på glassmaleriene. Det er fint å være der en formiddag, med lys utenfra. Den heldige får til og med solens bidrag til å gjøre fargene sterke og skinnende. Det anbefales å legge dette opplegget på en tid utenom turistsesongen. Da får elevene den roen over besøket som legger en ekstra dimensjon til opplegget.

Den estetiske dimensjon er sentral i hele L97. I dette opplegget er estetikken både et mål og et middel.

Elevene må utvikle gleden ved det vakre både i møte med kunstneriske uttrykk og ved å utforske og utfolde egne skapende krefter(L97: 23)

Mål:

- å få kjennskap til hvordan en kunstner både kan gi kunnskaper om og tolkninger av det stoffet som skal formidles
- å lære om fargenes symbolspråk
- å repetere bibelhistorie

Tverrfaglighet. Her er KRL-faget og Kunst og håndverk de sentrale fag. Elevene lærer seg å vurdere bilder, i dette tilfelle glassmalerier. De lærer at bildene leses nedenfra og oppover, og at dette var ”De fattiges Bibel” i middelalderen. Samtidig er dette en fin kilde til repetisjon av elevenes bibelhistoriekunnskaper. Glassmalerier som illustrerer historier fra Jesu liv som elevene kjenner fra før egner seg godt på barnetrinnet, 5., 6. og 7. klasse. Ungdomsskoleelever kan ha utbytte av å sammenligne katedralens nord- og sørside. Slik kan de ”lese” Det gamle og Det nye testamente i sammenheng. Det nye testamentes bilder speiler bildene fra Det gamle testamentet. La elevene gå på oppdagelsesferd, se på bildene, les historiene og trekk linjene.

Plan for opplegget

Arbeid på skolen

- Historien om glassmaleriene
- Glassmaleriets oppbygging
- Fargesymbolikk i kirkelig bruk
- Bibelhistorier, gjennomgang av utvalg som korresponderer med glassmaleriene

Ekskursjon til Nidarosdomen

Elevene får utdelt:

- Kart over kirken der de utvalgte glassmaleriene er nummerert
- Oppgaver med spørsmål til de enkelte bildene (samme nr. på oppgaver og bilde på kartet)
- Tegneark (farger kan elevene ha med selv)

”Jakten” starter:

- Oppgaveløsning, to og to kan samarbeide

- Tegneoppgave, fritt valgt

Etterarbeid på skolen

- Oppsummering. Samtale om inntrykk og opplevelser. ”Fasit”-svar på oppgavene presenteres. Elvene kan rette selv.
- Bearbeiding av tegninger (skisser)
- Videre arbeid i Kunst- og håndverk- timene. Male på glass, lage bilder av gjennomsiktig farget papir.
- Utstilling av egne ”glassmalerier”

Et godt og nødvendig hjelpemiddel for å kunne planlegge dette undervisningsopplegget er boken om glassmaleriene av Torgeir Flekk Suul. Her er det en introduksjon til Nidarosdomens glassmalerier og beskrivelse av bildene. I tillegg finnes et oversiktskart med nummerert plassering av bildene. I boken om Nidarosdomen av Gunnar Danbolt finnes mer stoff om glassmaleriene.

Andre kirker kan også egne seg til lignende opplegg. Poenget er at elevene får en utforskende oppgave som det går sport i å løse. I jubileumssammenheng er middelalderkirkene mest aktuelle. De tykke steinmurene kan for eksempel måles så man kan beregne volum og flate. Ta med kompass og finn kirkens kompassretning er en annen oppgave. Det kan være en innfallsport til å si noe om hvorfor det i middelalderen ikke var vinduer på nord-veggen. Noen av kirkene har ennå gjenstander fra middelalderen intakt. Disse kan utnyttes som det helt konkrete bindeledd til fortiden.

Kilde

Suul, Torgeir Flekk, *Nidarosdomen – glassmaleriene*. Nidaros Domkirkes Restaureringsverksted 1983.

Danbolt, Gunnar. *Nidarosdomen – fra Kristkirke til nasjonalmonument*, Andresen & Butenschøn, Oslo 1997,

Mange elever velger seg ”David med harpen”, her tegnet av Lovisa, 6. klasse.

Gullaug Lereim Dybdahl

Middelalderen - et tverrfaglig opplegg med bruk av nærmiljøet

Erfaringer fra et jubileumsår

Innledning

Nærmiljøet er den naturlige kontekst når læreplaner skal realiseres og konkretiseres. Det er et godt utgangspunkt for undervisning. Gjennom opplevelser og kunnskaper om nærmiljøets historie kan det skapes en nysgjerrighet og interesse som utvider elevenes horisont fra det nære til det fjerne.

Den frihet som det lokale arbeid med læreplanen gir, gjør lærerarbeidet spennende og inspirerende. Lokale tilvalg som utfyller hovedmomentene og arbeidsmåter gir ”Den aktive elev” (L97) en kjent arena å utfolde seg på.

I det følgende beskrives erfaringene fra et tverrfaglig opplegg ved Åsveien skole i Trondheim. Opplegget var knyttet til Trondheim bys 1000-årsjubileum i 1997. Temaet var middelalderen med vekt på pilegrimer og pilegrimsvandring. Dermed var det middelaldermenneskets liv og tankeverden elevene skulle leve seg inn i. Klær, mat, hverdag og fest, samt deres trosverden med helgener fra fjern og nær var på planen. Ved Åsveien skole hadde alle klassetrinn en pilegrimsvandring som en del av markeringen av Trondheim bys 1000-årsfeiring.

Mål

- Å lære om pilegrimer
- Fordypning i Olavsarven
- Å lære om andre helgener fra middelalderen med tilknytning til landsdelen

Forankring i L97:

Selv om L97 ikke var innført i skoleåret 1996/97, vil jeg her knytte opplegget til denne læreplanen.

KRL

1. til 4. klasse:

- Fortellinger om Jomfru Maria, Hellig Olav og pilegrimsveien til Nidaros, Sankta Sunniva på Selja
- Fortellinger om andre helgener som Frans av Assisi, Benedikt av Nursia
- Kirkehistorisk viktige steder og tradisjoner i lokalmiljøet eller i distriktet

6. klasse

- Middelalderens kristendom, deriblant klostervesenet og pavedømmet
- Helgentradisjoner
- Romanske og gotiske kirkebygg, arkitektur og symbolikk

(Revidert plan for KRL, KRL-boka side 17)

Samfunnsfag

2. klasse:

- Lære å kjenne historiske minnesmerke og arbeide med fortidsleivingar for å utvikle interessa for historia til heimstaden.

6. klasse:

- [...] arbeide med og utforske samfunnsutviklinga i Norge og Norden frå vikingetida fram mot svartedauden, og bli kjende med personar som til dømes Olav den heilage og kong Sverre.

(L97 side 179 og 182)

Musikk

1. til 4. klasse:

- Elevane skal lære seg songar og dansar frå ulike sjangrar og tradisjonar.

5. til 7. klasse:

- Elevane skal lære seg å syngje, spele og danse med glede og innleving gjennom ei brei innføring i song- og dansekulturen vår.

(L97 side 240 og 243)

Arbeidsmetode

Verkstedspedagogikk ble valgt som arbeidsmetode i hovedfasen av arbeidet. Andre læringsarenaer var:

- Vitenskapsmuseet, Middelalderutstillingen
- Trøndelag Folkemuseum, Sverresborg
- Gamle stier og veier i nærmiljøet
- Nidarosdomen

Stasjoner/oppgaver i Verkstedet:

Teori	Praktiske oppgaver
Lære om: Olav den hellige Andre helgener Hellige steder Klostre i Trøndelag Pilegrimstradisjonen	Lage: Veske Krukke Felles pilegrimsbilde Pilegrimspass Skrive dikt Danse langdans Synge <i>Lux Illuxit</i> (Olavshymnen)

I verkstedet var det stasjoner for fordypning i form av dikt, tekster om pilegrimsidéen, om Olav den Hellige og Nidarosdomen. Stoffet fra Løvlands perm *Trondheim* var velegnet her (Løvland, 1996).

Det var øving i middelaldersang, langdans, tegning, søm av vesker, skriving. Og elevene laget små krukker til hellig vann. De arbeidet alene, to og to, eller flere i grupper. Rekkefølgen av stasjonene var valgfri. Dog måtte vi av praktiske grunner ha krukkelagingen i samlet klasse. Leiren var av slik beskaffenhet at den ville stivne hvis vi dro dette ut for lenge. I parentes må bemerkes at skolens keramikkrom med ovn var ute av funksjon på grunn av ombygging. Derfor måtte vi nøye oss med en slags hobbyteire. Skikkelig leire hadde vært bedre, men alternativet var en brukbar erstatning.

Verkstedet var også å betrakte som forberedelse til selve høydepunktet i opplegget om pilegrimer, nemlig vandringen mot Nidarosdomen.

Rammefaktorer

Undervisningsopplegget ble knyttet til 1000-års jubileet for Trondheim by. Dette ga en helt spesiell ramme. Jubileet skulle markeres på skolene med at elevene skulle gi en *gave* til byen. Åsveien skole ville gi en forestilling som skulle fremføres på Trøndelag Folkemuseum på Sverresborg. Sverresborgområdet ligger i skolens nærmiljø. Derfor var elevene vel fortrolige med museumsområdet med de gamle husene, og ikke minst historien om kong Sverre Sigurdsson som bygde sin borg her i 1182. At de gamle ferdselsveiene som nå knyttes til pilegrimstradisjonene også går gjennom de områdene som elevene kjenner godt til, og har både fuglekasser og lekesteder i, gjorde saken opplagt: Vi måtte gripe fatt i et tema som kunne knyttes til historien og nærmiljøet vårt! Alle klasser skulle bidra. At vi på 5.- klassetrinnet valgte middelalderen var naturlig også ut fra at samfunnsfagspensum.

Min klasse skulle ha en liten sekvens om kong Sverre og erkebiskop Eystein til fremføring på Sverresborg. I tillegg til dette kom pilegrimsvandringen.

Lek og læring

Starten på pilegrimsopplegget for min klasse begynte egentlig året før.

En vakker vårdag med sol og nyutsprungen hvitveis var vi på tur i den lille skogen nær Sverresborgen og hvor vi hadde satt opp fuglekasser. Vi skulle inspisere dem og se etter om noen av kassene var bebodd. Vi ble enige om å fare stille frem for ikke å uroe fuglene. Det var vanskelig å være helt stille når det kom gledesmeldinger som: "Lise har fått unger, nei vi mener unger i kassa!" Jeg måtte liste meg dit for å skue underet.

Da er det jeg hører bråket. DUNK, dunk, dunk.

Hva skjer?

Da oppdager jeg at guttene står ivrig oppslukt med å hive store steiner mot noe. Jeg farer bort til fredsforstyrrene med skjenneprekenen klar. Da får jeg direkte beskjed: "Ikke forstyr oss, dette er viktig. Her er det noe vi må få greie på. Det er noe under her. Vi MÅ finne det ut før vi gir oss." Alvorlig og rolig svarte de meg. Ja, hva var det egentlig de hadde funnet?? Et lokk?

Jeg stoppet og tenkte meg om: "Hva mener dere?"

En gutt begynte å fundere. Kan det være en brønn? Her ved den gamle stien? Så sier han og peker: "Der er Sverresborgen, der er Nidarosdomen, her går en sti. Kan det være noe fra gamle dager?" Ja, det kunne være en brønn eller kilde her som de som gikk etter veien drakk av. Klassen hadde året før vært i Nidarosdomen og de hadde en del kunnskap om Olavs-tradisjonene. Dette funnet ble koblet til den viten de hadde fra før og nysgjerrigheten ble vakt.

Det som i utgangspunktet var en lek, førte oss videre på kunnskapsveien.

Glimrende anledning for meg til motivasjon for pilegrimsopplegget.

"Ved å observere elevane i lek kan lærarane gjere seg kjende med kva dei er opptekne av, og få innsikt i kva dei forstår. Observasjon av lek kan dermed vere grunnlag for vidare arbeid."

(L97, s. 76)

Her er det nærliggende å også trekke inn prinsippet om den aktive elev som står sentralt i planene. Valg av metode når det gjaldt forarbeidet til pilegrimsvandringen ble styrt av prinsippet om elevaktivitet og selvstendig arbeid. For oss ble det riktig å velge verksteds-pedagogikk.

Planlegging

Lærersamarbeid

Lærer-teamet på 5. og 6.-klassetrinnet bestemte seg tidlig i skoleåret for å samarbeide om et større temaorganisert opplegg for begge de to klassetrinnene. Temaet ble *pilegrimen*. Årsaken til dette valget var nok en blanding av flere ting: Pilegrimen var 1000-års-jubileets symbol, vi var grepet av "bølgen" som nå går over verden med økt interesse for pilegrimsvandring. Dessuten forelå det tilbud om kurs ved NTNU og mye tilgjengelig litteratur ellers. På Internett fant vi også stoff om pilegrimer.

Planleggingen startet høsten 96. Vi leste litteratur om pilegrimer og middelalder og noen av oss gikk på kurs. Filmklubben i Trondheim hadde Pilegrimen som tema på de filmene som ble satt opp. Fine ting! Dermed mente vi å ha skaffet et brukbart grunnlag for å lage et undervisningsopplegg for elevene.

Ved siden av vår egen oppdatering av kunnskap, hadde vi i jubileumssammenheng fått litt penger som vi valgte å bruke på undervisning i dans. En profesjonell danselærer ble innleid for å lære oss, elever og lærere middelalderdanser.

Et besøk på Vitenskapsmuseets middelalderutstilling var en første introduksjon til temaet.

Samarbeid med foreldrene

Foreldrene ble trukket med både i planlegging og i praktisk arbeid. Til forestillingen på Sverresborg måtte vi ha kostymer. Det ble en utfordring. Hvordan skulle disse være? Hvordan klare å lage dem?

Ved et tilfelle var jeg så heldig å treffe sjefen for Kostymeavdelingen for tusenårs-opptoget. Denne kostymedesigneren kom på et foreldremøte og lærte oss hvordan middelalderdraktene skulle være. Foreldrene etablerte et kostymeutvalg og arrangerte sy-kvelder på skolen. Vi fikk til og med låne noen væpnerdrakter av Trøndelag Teater.

Mer om innholdet i undervisningen

Olav den helliges liv og død, undergjerningene knyttet til hans lik, Olavskilden, Nidarosdomen (Kristkirken) og Olavsskrinet var sentrale emner i verkstedet. Videre kom kunnskap om klostrene i byen, og disses opphavsmenn/kvinner. Fordi det har vært fransiskanermunker i Nidaros, var det naturlig å lære om Frans av Assisi. På Munkholmen hadde det vært benediktinermunker. Slik ble Benedikt av Nursia en annen person å forholde seg til.

På den måten ville vi levendegjøre middelaldermenneskenes kontekst, få frem noe om deres tankemønster som jo var så ganske annerledes enn det moderne menneskets. Det helt i gjennom religiøse middelaldersamfunnet kan vi vanskelig forestille oss. Men kunnskap om disse ting kan likevel hjelpe oss et stykke på vei. Vi brukte forskjellige faghistoriske kilder. Men ikke minst skjønnlitteratur er velegnet i undervisningen. Sigrid Undsets Kristin Lavransdatter er et unikt materiale å bruke i denne sammenheng.

Hovedtanken bak en pilegrimsvandring var viktig:

Hvorfor gikk menneskene mot et hellig mål?

Hva søkte de?

Hvordan hadde de det underveis?
Hva ville en pilegrimsreise bety for livet til de som gikk?
Hvem var Olav den hellige?
Hva betydde Olav den hellige for byen og landsdelen?

Gjennom arbeidet i verkstedet ville elevene kunne få svar på noen av disse spørsmål og få en kunnskapsbase.

Pilegrimsvandring er et fenomen vi finner i alle religioner. Noen mener at dette er den aller eldste form for religiøs ytring som eksisterer. Dette å gå til et helligsted, og der hente fornyelse, fred og salighet er kjent over hele verden (Giuriati i Karlsaune, 1996). Mest kjent er kanskje muslimenes pilegrimsreise til Mekka som er en av denne religionens 5 søyler. Der er den et pålegg for å få adgang til paradiset.

Huler med hulemalerier er i følge historikerne de eldste helligsteder vi kjenner til. Fra vår tid er kanskje valfarten til Jim Morrisons grav i Paris en annen ytterlighet. Her er det en popstjernes grav som dyrkes. Elvis' grav i Memphis er også et valfartssted. (Ingebriksen i Karlsaune, 1996)

Men for den som bor i Olav den helliges by, eller nær den, er det selvsagt å vektlegge kunnskapen om ham og den helgendyrkelse han var gjenstand for. Og dermed pilegrims-tradisjonen knyttet til Nidaros.

Ordet pilgrim betyr fremmed, utenlandsk og kommer av latin: *peregrinus*. En pilgrim er en som gjør et oppbrudd i livet. Han/hun må legge alt det vante og trygge i tilværelsen bak seg og gi seg det ukjente i vold. I følge pilegrimspresten Arne Bakken har en pilgrim mye av Askeladden i seg. Åpen for nye inntrykk, nysgjerrig, snill og barmhjertig, slik kjenner vi han/henne.

Grunnen til at folk begav seg i veg var mange:

- Pålagt bot for synd
 - Innfri et løfte til Gud for en oppfylt bønn
 - Hjelp mot sykdom
 - Man kunne også gå for andre som ikke selv maktet en lang reise
- (Bakken, 1994)

Vi kan heller ikke se bort fra at noen rett og slett gikk av eventyrlyst. Og eventyret kunne noen ganger bli i tøffeste laget. Røvere og andre farer var en realitet. Derfor ble samholdet som utviklet seg mellom medvandrere nærmest livsviktig. Derfor den åpne vesken. Man skulle gi og få, dele mat og andre goder med hverandre. Staven skulle brukes til å verge seg mot ville dyr. Dessuten var den god å støtte seg til på en vei som ofte ikke var særlig til vei, kanskje i høyden en sti. Kappen skulle gi vern og ly mot nedbør og kulde. Av og til måtte nok kappen også tjene som natteleie ute under åpen himmel.

Etterhvert kom det lover og andre bestemmelser som kunne beskytte fremmede vandrere. Likevel ble Pilegrimspasset et viktig dokument. Det ble gjerne utstedt av presten på hjemstedet, og kunne legitimere de reisende. Senere kom det også opp en del overnattingssteder, *sælehus*, langs pilegrimsleden, som gjorde livet for vandreren lettere.

Under utgravninger fra middelalderens Nidaros har man funnet en del små krukker. Disse ble brukt til hellig vann fra Olavsbrønnen. Kanskje skulle dette bringes med til helsebot for en syk der hjemme (Blom, 1992).

Våre erfaringer

Opplegget startet med en felles innføring i temaet ved pilegrimspresten. Han la vekt på å få frem idéen, selve kjernen i hva en pilegrimsvandring er. At vandreren gikk for å legge fra seg en bær, for å få tilgivelse og fornyelse av livet. Han/hun gikk mot et mål, et helligsted som kunne lindre smerte, gi helbredelse og ny livskvalitet.

Verkstedsarbeidet

Det var stort sett samfunnsfagstimer, norsktimer og kunst- og håndverkstimer som ble brukt til dette opplegget. Men i slike sammenhenger blir det også en tendens til å rett og slett å oppløse timeplanen. I hvert fall fra klassestyrerens side er *det* naturlig. Timelærere vil stort sett måtte følge timeplanen i større grad.

Elevene var svært oppslukt av arbeidet. Etter hvert som oppgaveløsningene forelå, ble de kontrollert av lærerne og satt inn i en perm. Krukkene ble satt til tørk og veskene lagt til side. Vi så ivrige dansere i sving i korridorer og grupperom. Det som voldt størst problem var sangen. Gregoriansk sang er vanskelig, og spesielt *Lux Illuxit*, som vi hadde tatt mål av oss til å lære. Både lærere og elever kom til kort her.

Dramatisering

Dagen før pilegrimsvandringen hadde vi den før omtalte forestilling på Sverresborg Folkemuseum for hele skolen, med foreldre og kjente som publikum. Det var en utrolig stemning da middelalderballaden lød ut over den store forsamlingen som hadde møtt opp på dette historiske stedet og elevene entret scenen i sine middelalderdrakter. Klassen min hadde en sekvens hvor Erkebiskop Eystein og kong Sverre møttes i en forsonende sene etter mange års fiendskap. "Skuespillerne" hadde selv vært med på å utforme replikkene sine.

Pilegrimsvandring

Både opptreden på Sverresborg og verkstedsarbeidet var en viktig del av forberedelsen til pilegrimsvandringen. Det kjentes naturlig og fint at barn og voksne kunne møtes til en vandring gjennom det kjente nærmiljøet og gjenoppdage det fra en ny vinkel, fra pilegrimens vinkel. Da vi sto på Feginsbrekka¹ med utsikt over byen og med Nidarosdomens vestfront midt imot kunne vi se på byen vår med nye øyne. Sigrid Undset skriver i *Kristin Lavransdatter* om "elvens brede, blanke slyng og den strålende Kristkirken som tronte over det hele". Disse ord ble ikke bare litteratur for oss. *Vi* var der!

Etter noen velkomstord fra lærer og prest, ble elevenes pilegrimspass kontrollert. Vi sjekket at de hadde med seg steinen og gav dem en grønn kvist som kvittering. Steinen og kvisten skulle brukes i Domkirken til en liten seremoni. Så gav vi oss i vei, etter den merkede leden.

¹ Feginsbrekka betyr gledens bakke. Brukt om det stedet der pilegrimene første gang så målet for vandringen,

Første stopp var ved Ilen kirke.

Ved Ilen kirke stanset vi ved Ann-Magritt-statuen. Forfatteren Johan Falkbergets *Ann-Magritt* var kornkjørersken og representerte det jordnære aspektet ved en pilegrimsvandring. Temaet som vi tok opp her var jord, korn, brød. Vår avhengighet av jorden, av naturens, eller Guds gaver til livets opprettholdelse. For å understreke det enkle og samtidig visualisere våre forfedres, middelalderens pilegrimers enkle levevis, ble det her servert "barkebrød" (boller bakt med bjerkebark). En av byens bakere, forøvrig far til en elev i en av klassene, stilte med dette brødet til alle deltakere. Elevene skulle selv bære med seg en flaske med vann, eventuelt saft. Brus ville ikke være helt i stilen.

Olavskilden

var neste stopp. Vi vandret langs den stille Elvegaten og dreide så ned til Nidelvens bredd før vi gikk under Elgeseter bro frem til Hadrians² plass. Her er det satt opp en liten fontene. Vannet i denne kom i sin tid fra selve Olavskilden, som man mener befinner seg i bakken like ovenfor, nå liggende under et kumlokk. Her skulle vi da fylt våre krukker med hellig vann. Men springen var ikke satt på da vi var her.

Uansett var det spennende for elevene som nå hadde lest om og blitt fortalt om dette vannet, å virkelig være på dette spesielle stedet. Det var helt tyst i den store flokken da vi var samlet og jeg fortalte kildens historie igjen.

Målet: Katedralen

Så hørte vi klokkene. Det begynte så smått og fint og lyden ledet oss opp den siste lille bakken, forbi Erkebisppegården og til Vestfrontplassen. Her ble vi møtt av pilegrimspresten og presten i den menigheten som skolen hører til i. Disse hadde skyndet seg i forveien og iført seg prestekjoler. De førte oss så en gang rundt kirken - nord/øst/sør/vest før vi toget inn i helligdommen.

En elevreplikk da vi gikk pilgrimsgangen mellom nordveggen og søyleradene: "tenk at klokkene ringer bare for oss, det er fantastisk!" Og det var virkelig høytidelig. Orgelet gjorde det ekstra fint med *Lux Illuxit*. Så gikk vi midt i tårnfoten opp midtgangen i langkoret. Alle elevene la fra seg steinene ved trappa opp til høykoret. Deretter gikk alle rundt oktagon³ før vi satte oss i øst.

² Etter Nicolaus Brekespear, senere pave Hadrian

³ Oktagonen er det åttekantede "rommet" omkring høyalteret.

Program:

- Blåsemusikk ved elever og musikkskolelærer.
- Elever leste selvlagde tekster.
- Ord om de steinene som ble båret inn, symbolbruken. Å legge av seg det som tynger slik at nytt liv kan gro (v/prest).
- Fellessang: *No livnar det i lundar*.
- Elevene la så de grønne kvistene over steinene.
- Lystenning med ledsagende tekster.
- Fellessang: *Dona nobis*, gi oss fred.

Under arbeidet med denne avslutningsseremonien inne i selve Nidarosdomen, la vi stor vekt på å prøve å få til en inkluderende seremoni slik at alle uansett livssyn og tro ville kunne akseptere den. Særlig var det dette med bønner som kunne bli et vanskelig punkt. Vi diskuterte meget grundig om vi kunne ha med Fadervår. Konklusjonen var at når avslutningen ikke var blitt annonsert som gudstjeneste, kunne vi heller ikke ha et slikt ledd. Alle detaljer måtte nøye gjennomtenkes. Andre skoler velger å avslutte med en kort gudstjeneste. Etter fritaksreglene er det ikke noe problem at elever kan melde om fritak fra å delta på gudstjenesten selv om selve vandringen skulle være obligatorisk.

Til slutt

Vi bestemte oss for at elevene skulle beskrive pilegrimsvandringen og sine tanker om den etter gjennomføringen. Da kunne de ha mulighet til å vise hvilke kunnskaper, holdninger, og verdier som hadde nedfelt seg i løpet av de ukene vi arbeidet med dette temaet.

Det er forøvrig vanlig med prøver eller kunnskapstester etter gjennomført verkstedsopplegg. Selv om vi ikke gjorde dette så formelt, kunne vi likevel glede oss over utsagn underveis som viste at elevene fattet stor interesse for de ulike temaene ble belyst. De etterlyste verkstedsarbeidet når vi hadde fag som matematikk eller engelsk. De gledet seg stort over arbeidsmåten som gir frihet innenfor grenser. Det å kunne velge rekkefølge av oppgavene, arbeide sammen to og to eller flere sammen, var utrolig motiverende. Og som kjent blir den læringen best som er lystbetont.

Fint var det også å oppleve at elever med spesielle behov følte seg helt på høyden med sine klassekamerater. Veksted er en metodikk som i høyeste grad ivaretar individuell tilpasning. Foreldreutsagn er også en viktig del av evalueringen av opplegget. De var spontant meget positive. Mange foreldre fotograferte og tok opp video på selve pilegrimsvandringen.

Elevene var hele tiden aktive og handlende. Hva de *gjorde* ble deres viktigste minne da de skulle oppsummere sine inntrykk. De var mest opptatt av det som foregikk inne i Nidarosdomen:

Steinene skulle vi legge alt det triste og vonde i. Så fikk vi en kvist til å legge gleden, håpet og takken i. Første stopp var Ila-kirka. Der ventet vi en lang stund for at noen med barkebrød skulle komme. Da barkebrødet endelig kom, fikk vi hvert vårt. Det smakte nesten det samme som brød, bare litt tørrere. Så gikk vi videre til Domkirka. Før vi gikk inn, måtte vi gå en gang rundt kirka. Da vi kom inn i kirka var det helt mørkt. Jeg og "Fredrikke" gikk rett bort og satte oss. Vi glømt at vi skulle legge fra oss steinene i en slags kurv foran Høyalteret.

Heldigvis skulle vi fram å legge fra oss kvisten etterpå, så da la jeg fra meg steinen med det samme ("Lise" 7.klasse).

Jeg, "Per" og "Ludvig" tente lys ("Hans" 6.klasse).

I Domkirka hadde vi Gudstjeneste, den var ganske fin og varte ikke lenge. Jeg tok bussen hjem ("Petra" 6. klasse).

Kilder:

Bakken, Arne. *Pilegrimvandring før og nå*, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeiders Forlag, Trondheim 1994.

Blom, Grete Authén. *Nidaros som pilegrimsby* Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeiders Forlag, Trondheim 1992.

Karlsaune, Gustav Erik Gullikstad (Red.). *Pilegrimen – valfartsmotiv og valfartsmål*, Tapir forlag, Trondheim 1996.

Løvland, Vesla. *Trondheim – undervisningsmateriell om byen*, Avdeling oppvekst, Trondheim kommune, 1996.

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97)

Gry Kleven

Bygg en katedral – dramabasert historiefremføring for 6. klasse

Bli med til middelalderen og bli steinhuggere hos erkebiskopen i Nidaros.

Prøv gamle håndverkstradisjoner som har levd i århundrer rundt Kristkirken i Nidaros, og som fremdeles holdes i hevd ved Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider.

Vær Dagfinn, som er steinhuggerlærling. Han var pilegrim og giktsyk og kom til Kristkirken i Nidaros for å berøre helgenskrinet til St. Olav. Da han ble helbredet, bestemte han seg for å takke Gud og St. Olav ved å være med på å bygge katedralen til deres ære.

Eller Andres, som har jobbet som steinbryter ved bruddet på Bakkaunet, men som ønsker å bli steinhugger i stedet: *"Æ har allti' ønska å lag nå 'ta stein, sjø. Å bærre bryt'n ut va itj nok førr mæ, nei!"* Nå har han fått lov til å begynne som lærling ved Kristkirken. Bli med på hans første dag.

Nidarosdomen er Norges eneste middelalderkatedral, oppført i perioden fra 1070 til ca 1320. For at den kunne bygges, måtte det være en bygghytte ved kirken. Denne eksisterer også i våre dager, i form av Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR). Vi har god kjennskap til byggemetodene i middelalderen, og det også slik våre håndverkere arbeider i dag. I smia lager smedene fortsatt utstyr for steinhuggerne, og steinhuggerne utformer skulpturer med meisel og feisel som før. Med denne kunnskapen som ballast og med det unike middelalderanlegget Erkebispegården som ramme, ønsker vi å formidle historie på en

annerledes måte.

Tom Steinhugger, som har jobbet ved Lincolnkatedralen tidligere, vet hvordan man bygger gotiske hvelv.

Meisel og feisel og byggeteknikk

Elevene får høre om og prøve ulike teknikker i byggekunsten, hvor det blir lagt bekt på praktisk utførelse. De blir satt i arbeid med å bygge et gotisk hvelv, sette sammen et glassmaleri, og selvfølgelig hugge i stein. Dessuten får alle elevene lage steinhuggermerke på sin egen kleberstein som de får med tilbake til skolen.

Kostymer, roller og historier

Elevene skal være steinhuggere. De vil få kostymer og roller, og skal reise tilbake til 1255, før skipet i katedralen var ferdig bygd. Der vil elevene få innføring i hvordan livet i bygghytta kunne arte seg. Vi legger vekt på dramabasert formidling, og omviseren blir historieforteller.

Elevene blir kjent med rollene sine på forhånd ved å finne dem på www.nidarosdomen.no under *Det skjer*. Der finnes også historisk stoff om Nidarosdomen og tips om hvordan det kan jobbes videre med prosjektet.

Momenter fra L97:

KRL – helgentrasdisjoner, gotiske kirkebygg

Samfunnsfag - dagligliv i middelalder

Kunst og håndverk – skulptur, lys, skygge, bearbeide overflater

Andre fag – norsk / drama, matematikk, lokale læreplaner

Tema- og prosjektarbeid – et besøk i middelalder-bygghytten innbyr til utallige innfallsvinkler for videre arbeid, gjerne flerfaglige prosjekter.

For bestilling og informasjon:

Tlf: 73 53 91 60

Kontortid hverdager 08.30 – 15.00

Bygg en katedral tilbys våren 2003

i uke 11 – 22

Pris kr. 30,- pr. elev

2 voksne gratis pr. gruppe

www.nidarosdomen.no

Katedral og erkebispegård – mirakuløst til alle tider!

Undervisningsopplegg for Museet Erkebispegården

4 ressursmapper for arbeid før, under og etter et besøk i Museet Erkebispegården.

Mappene er delt inn i følgende målgrupper:

- Grunnskolen – barnetrinnet
- Grunnskolen – ungdomstrinnet
- Grunnskolen – lærer
- Videregående skole

Vedlagt følger innholdsfortegnelse og introduksjon til læreren, hentet fra mappen ”Grunnskolen – lærer”.

Pris kr. 60,- pr. stk.

Mappene kan kjøpes i Museet Erkebispegården, eller bestilles på tlf. 73 53 91 60

INNHOOLD

Til læreren
Om undervisningsmateriellet (2 ark)

Erkebispegården gjennom tidene
De eldste bygningene
En lang murvegg, tre bygninger
De nyeste bygningene
Langs en middelaldermur
Ringmur og forsvar

Erkebiskopen i Nidaros (3 ark)
Peter Harniskvisker
Harniskvisker
Bartskjærer

Lensherrene (4 ark)
Herrehuset
Fra lensherrens regnskaper
Nye herrer i den gamle Erkebispegården (2 ark)

Kongsgården som militæranlegg (2 ark)
En ulykkelig proviantforvalter (2 ark)

Skulptursamlingen (3 ark)
Apostelen Johannes
Apostelen Jakob, Sankt Denis
Nidaros Domkirke gjennom tidene (4 ark)

Museet

Erkebispegården

Til læreren

Museet viser Erkebispegårdens historie basert på arkeologiske funn fra stedet og gjenstander innhentet fra andre steder, og det har en skulptursamling som er unik både i nasjonal og internasjonal sammenheng. Det er en sjeldent fin samling av originalskulpturer fra middelalderen. Bare å se den har verdi i seg selv.

I faget Kunst og håndverk i læreplanen av 1997 har tredimensjonal forming og skulptur fått større oppmerksomhet. Å ta elevene med til dette museet vil være i tråd med intensjonene i læreplanene.

For noen vil det vakre utstillingsrommet og skulpturene være opplevelse nok. Men mange vil oppdage at vi har liten trening i å bruke en slik skulptursamling, vi ser ikke det vi ser, opplevelsen blir for spinkel. Det er laget noen enkle oppgaver som kan være med til å gjøre besøket i utstillingen mer meningsfylt, kanskje morsommere. De tar sikte på å hjelpe oss til å se det vi ser og til å se enda litt til. Så er det lagt inn litt kunnskaper og opplysninger om stilarter og historie.

Bildehoggere fremhever tegning som grunnlag for tredimensjonal forming. En del oppgaver er tegneoppgaver, og skulpturene er motiver som appellerer til fantasi. Dette kan være grunnlag for elevenes egne skulpturer. Tredimensjonal forming vil av praktiske grunner ikke være mulig i museet. Som etterarbeid skulle det både være naturlig og vel-egnet.

Fra Erkebispegården er det kort vei til Nidaros Domkirke. I noen av oppgavene oppfordres elevene til å se på skulpturene på kirken. Et eget besøk dit bare for å se på skulpturer ville også være fint.

I kapitlet Det allmenndannede menneske legger læreplanen stor vekt på kunnskap om historien og framhever at det er maktpåliggende å markere historisk forankring. Historisk kunnskap er grunnlag for å sette mål og velge midler i framtiden. Læreplanen for samfunnsfag krever bruk av ulike kilder. I en slik sammenheng er et besøk i den historisk rike Erkebispegården naturlig og riktig.

Erkebispegårdens lange og varierte historie er først og fremst vist gjennom funn fra utgravninger, ikke minst ved myntverkstedet som er avdekket slik det lå opprinnelig. Gjenstandene gir glimt av livet i Erkebispegården. Tekster og oppgaver er laget for å sette utstillingene inn i sammenhenger som kan opplevelsen mer meningsfylt.

Det vi ønsker et at barn skal oppleve, se, lære og skape selv.

Hilsen Museet i Erkebispegården.

Om undervisningsmateriellet

Et museum formidler kunnskaper og gir opplevelser. Med undervisningsmateriellet som er utarbeidet for barn og unge ønsker Museet i Erkebispegården å bidra til at museumsbesøket skal bli interessant og opplevelsesrikt. Vi tror at interessen øker når opplysninger og detaljkunnskap blir satt inn i meningsfulle sammenhenger, og erfaringen viser at de fleste trenger litt hjelp for å se det de ser.

Undervisningsmateriellet er utformet med tanke på at det skal være fleksibelt i bruk. Lærerne skal kunne bruke det som del av eget undervisningsopplegg, og det skal også kunne brukes uten tilknytning til annet stoff. Materiellet er ganske omfattende og gir mulighet til valg. Ved å tilby materiellet i form av kopieringsoriginaler i mappe vil brukerne kunne utnytte så mye av stoffet som de finner hensiktsmessig.

Materiellet er laget hovedsakelig for grunnskolen med en egen mappe for barnetrinnet og en for ungdomstrinnet. Mappene inneholder oppgaveark merket NOE Å FINNE UT og ark som setter gjenstandene inn i større sammenhenger merket NOE Å VITE. I tillegg er det laget bakgrunnsstoff for læreren og litt lesestoff med utgangspunkt i personer med tilknytning til Erkebispegårdens historie merket NOE Å LESE. Materiellet for læreren vil også kunne brukes for videregående skole som bakgrunnsstoff for elevenes egne prosjekter og oppgaver.

Materiellet tar utgangspunkt i den tematiske oppbyggingen av museet og er delt inn som følger:

ERKEBISPEGÅRDEN

- anlegget gjennom tidene og historiens spor i bygningene

ERKEBISKOPEN

LENSHERREN

MILITÆRTIDEN

SKULPTURENE

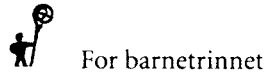
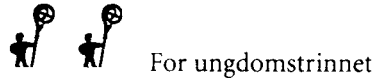
- skulptursamlingen og litt av Nidaros Domkirkes bygningshistorie

Museet

Erkebispegården

Stoffet er nivå delt:

Arkene for ungdomstrinnet vil også kunne passe for de øverste årstrinnene i barneskolen.

Det er en fordel om læreren setter seg inn i materialet og finner ut hvordan det passer best å brukes for sine elever. Arkene henvender seg til den enkelte elev, men de kan godt brukes av flere sammen. Arkene NOE Å VITE kan brukes som forberedelse til museumsbesøket eller til etterarbeid. Arkene NOE Å FINNE UT er beregnet til bruk i museet.

Illustrasjonene er gjort enkle og tydelige uten for mange detaljer. De kan fargelegges eller tegnes videre på. Oppgavene er ment som en støtte for besøket i museet, en hjelp til å se og oppleve. Det er viktigere at elevene ser på alt museet har å tilby og er aktive og interesserte enn at de skal finne korrekte svar. Mange av oppgavene tar sikte på å stimulere fantasi og innlevelse. Slike oppgaver er det ikke fasitsvar på. Vi tror at oppgavene slik de er utformet skal bidra til et stimulerende og utbytterikt museumsbesøk.

Undervisningsmaterialet er utarbeidet av Vesla Løvland. Illustrasjoner ved Catriona Turner-Walker, Bård Sagfjæra og Arne Gunnarsjaa. Grafisk formgivning og vignetter er utarbeidet av Museumstjenesten

Britt-Kristin Aune

KOMMUNIKASJON –

Et undervisningsopplegg om kommunikasjon for 5. – 7. klasse

Opplegget er en del av et samarbeid mellom Nettverksgruppa for formidling av kunst, kultur og vitenskap i Trondheim.

- **Hva kommuniserer en katedral? Er Nidarosdomen bibelhistorie i stein og glass?**
- **På hvilke områder var det nær kontakt mellom Nidaros og Europa i middelalderen?**

Dette er spørsmål vi skal se nærmere på når elevene besøker Nidarosdomen og Erkebispegården. Begrepet kommunikasjon knyttes til katedralarkitekturen og middelalderkirkens internasjonale nettverk.

Forslag til gjennomføring

1. Forarbeid:

Vi anbefaler at klassen setter av noe tid til å besvare spørsmålene nedenfor.

Finn ut:

Hva er en helgen?

Hva er en pilegrim?

Hva vet du om Olav den hellige?

Hvorfor ble det bygd en så stor katedral som Nidarosdomen akkurat her i Trondheim?

Når ble kirken påbegynt og når stod den ferdig?

Når omtrent ble de bygningene som i dag ligger i Erkebispegården bygd?

Hvilke oppgaver hadde en erkebiskop i middelalderen?

Lett tilgjengelig bakgrunnsstoff finnes i elevenes lærebøker, samt på internett (www.nidarosdomen.no)

Hvis man har tilgang til internett, kan det være interessant å besøke hjemmesidene til andre europeiske katedraler som har vært viktige inspirasjonskilder for Nidarosdomen:

England: Katedralene i Canterbury og Lincoln, Westminster Abbey i London

Felles adresse for katedraler i Storbritannia:

<http://www.bbc.co.uk/history/programmes/cathedral/map.shtml>

Frankrike: Katedralene i Reims og Chartres, Notre Dame i Paris.

2. Besøk i Nidarosdomen og Museet Erkebispegården:

Varighet: En time i Nidarosdomen og én time i museet.

I kirken konsentrerer vi oss om katedralens billedspråk: Vi ser på motiver i glassmalerier og skulptur, og vi snakker om håndverkerne som ofte reiste fra sted til sted og på den måten var en del av et internasjonalt nettverk.

I museet besøker vi den arkeologiske avdelingen. Der ser vi spesielt på gjenstander som illustrerer kontakten mellom Nidaros og resten av Europa.

Besøket blir en kombinasjon av omvisning og egenaktiviteter. Elevene får utdelt oppgaver.

NB! Alle elevene tar med penn eller blyant. Oppgavene besvares på arket de får utlevert av guiden.

3. Etterarbeid.

Alt etter klassens ønsker og interesseområder er det mest naturlig at læreren og klassen på forhånd selv bestemmer hvilket sluttprodukt arbeidet skal munne ut i. Vi begrenser oss til å antyde at elevene presenterer resultatene for hverandre: gjennom foredrag, veggavis, visuelle uttrykk, etc.

Opplegget i forhold til L97

Kunnskapsmål i samfunnsfag og KRL-faget som elevene på mellomtrinnet kan få dekket:

KRL-faget

Hovedmål: ”Elevene skal utvide sitt kjennskap til Bibelen, ha kjennskap til noen hovedtrekk i kristendommens historie til og med reformasjonen, - - -”

Aktuelt for 6. klasse: ”middelalderens kristendom, deriblant klostervesenet og pavedømmet”, ”helgentradisjoner - - -” og ”romanske og gotiske kirkebygg”

(Revidert plan for KRL, 2002, nettutgaven, Læringssettet, side 9 og side 11).

Samfunnsfag

Hovedmål: ”Historie - fra dei eldste tidene og fram til om lag år 1750.”

Spesielt aktuelt for 6. og 7. klasse hvor opplegget kan være et ledd i å ”arbeide med og utforske samfunnsutviklinga i Norge og Norden fra vikingtid til svartedauden,” og ”fra svartedauden til ca 1750” (L97 s. 182 og 183).

Oppfyllelse av mål fra generell del av læreplanen vil variere alt etter de arbeidsmåter og presentasjonsformer man velger.

Bestilling av omvisning:

Omvisningstjenesten, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider tlf 73 53 91 60.
Mandag – fredag 8.30 – 14.30.

Billettpriser:

Kr 20 pr elev.

Billetten gjelder både for omvisning i kirken og museet når dette skjer på samme dag.
(Hvis man ikke ønsker å bestille guide, er det gratis inngang i kirken i perioden 15/9 – 31/4, mens det i museet er inngangsbillett hele året.)

Åpningstider hverdager i skoleåret:

Nidarosdomen:

21.aug – 15.sept og 1.mai – 19.juni:	09.00 – 15.00
15.sept – 30.april:	12.00 – 14.30

Museet Erkebispegården:

21.aug – 14.sept	11.00 – 15.30
15.sept – 30.april:	11.00 – 15.00
1.mai – 19. juni	11.00 – 15.30

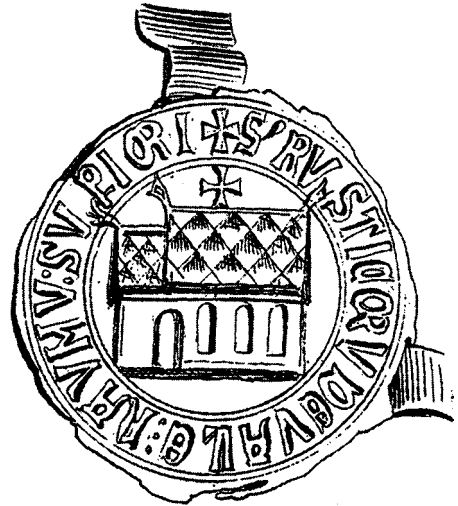
Museet er stengt mandager, unntatt i juni og august.

Vi tar forbehold om endring av åpningstidene.

Middelalderkirker i Trøndelag

Nåværende kirkebygg

Veklem kirke
Austråt kapell
Dolm kirke
Byneset kirke
Skaun kirke
Lade kirke
Logtun kirke
Værnes kirke
Selbu kirke
Alstadhaug kirke
Sakshaug kirke
Hustad kirke
Stiklestad kirke
Mære kirke
Snåsa kirke
Ranem kirke

Seglet til Øvre Halva i Namdalen.
Motiv: Ranem kirke i Overhalla.

Ruiner / Dårlig forfatning

Reinskloster (ruin)
Huseby kapell (ruin)
Tautra kloster (ruin)
Munkeby kloster (ruin)
Haug kirke (ruin)
Orkdal kirke (revet)
Melhus kirke (revet)
Nærøy kirke (dårlig forfatning)

Listen ovenfor viser at Trøndelag har en del fine og interessante kirker som kan knyttes til undervisning om middelalderen. Ruiner av et kloster eller en kirke kan likeledes være en spennende arena for en skoleklasse. Disse kirker og klostre var alle viet en helgen. Helgenene kunne være lokale eller de kan ha blitt ”importert” fra utlandet. Således gjenspeiler helgendyrkelsen ”kulturelle strømninger i tid og rom” (Dybdahl, 1999, side 110). Helgenkulten som kirken og erkebispesetet førte med seg er med på å vise hvilke bånd Norge fikk til resten av Europa.

Kilder

Dybdahl, Audun. *Helgener i tiden*, Tapir forlag, Trondheim 1999.

Ekroll, Øystein. *Med kleber og kalk – norsk steinbygging i mellomalderen*, Samlaget, Oslo 1997.